

צ'בזטי מזהר"ן

קמא

דף קיד.:

עם

ביאור חברותא

ללימוד בעיון

תורה רכה

אמר שהמתמיד בלימוד ספרו יהיה נעשה איש כשר באמת
ובעל מה גדול כי יש בה עמקות נוראה שאין בשום ספר

(ה"מ שמו שמה)

ליקוטי

וגדלו. וזהו **אם יסתר איש במסתרים**, שכשהאדם מקטין ומסתיר א"ע במסתרים, דהיינו שמסתיר ומעלים ומקטין את עצמו בענווה ושפלות, אזי ואני **לא אראנו**, שאני ג"כ מראה עצמי אליו בכחי' **לא**, שהוא בחי' אין ואפס, בחי' ענווה ושפלות, וכנ"ל:

רכ [ג] **דע** כי יש כמה דברים יקרים בעולם. ההכם הוא יקר מאד, וכן גבור, וכן עשיר ומושל [ד], דהיינו מי שיש לו איזה התנשאות: **ודע** שאצל כ"א מהם, יכולים לפעול ולהושיע מצער, שאם יש לו איזה צער ח"ו, וילך אצל אחד מהם ויספרו לפניו עד שיעורר רחמים אצלו עליו, מזה יוכל להושיע:

רכא [ד] **ע"י** שנותנין מעשר ניצול משונאים, כי 'הש"י מכסה אותו בידו ומצילו, כי **האלהים יבקש הנרדף** [ו] ואפילו צדיק רודף את הרשע (מ"ר אמור פ' כז [ז]). וזה בחי' (ישעי' נא) **ובצל ידי כסיתך** שהש"י מכסה עליו בצל ידו ומצילו, וכשהנרדף צדיק שהוא סמוך להש"י, אזי הוא ית' מצילו בידו, כי הוא סמוך להש"י אבל כשהנרדף רשע, נמצא שהוא רחוק מהש"י, ואעפ"כ הש"י מצילו כי **האלקים יבקש וכו'**. אזי כביכול הש"י מגדיל ידו ומושיטה ומחפה עליו, אף שהוא רחוק מהש"י. וע"י מעשר נעשה בחי' יד הגדולה [ח], כי יד הגדולה הוא בחי' הסתפקות, כמ"ש (במדבר יא) **הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את כל דגי הים וכו' ומצא להם**, ות"א היספק לחון, והשיבו הש"י היד ה' תקצר. נמצא שבחי' יד הגדולה היא יכולה להספיקם. נמצא שבחי' הסתפקות היא² בבחי' יד הגדולה. וע"י מעשר הוא בבחי' הסתפקות, כי אין אדם מת וחצי תאוותו בידו, כי יש לו מנה מבקש מאתים וכו' [ט], וכל מה שיש לו אין מספיק לו, אבל במעשר כתיב (מלאכי ג) **הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ובהנני נא בזאת וכו' עד בלי די** ודרו"ל (שבת לב עב) עד שיכלו שפתותיכם מלומר די. נמצא ש"ע"י מעשר נעשה בחי' הסתפקות שהוא בחי' יד הגדולה כנ"ל, וע"י הש"י מושיט ידו ומכסה עליו וניצול משונאים כנ"ל:

ש **שויית' ה' לנגדי תמיד** [י] בחי' מתנגד [יא].

רכב [י] **צריך** להיות תמיד בשמחה ולעבוד ה' בשמחה [יב], ואפי' אם לפעמים נופל ממדרגתו³, צריך לחזק עצמו בימים הקודמים שהי' מזריח לו איזה הארה קצת. כמו שאנו רואים, שכמה סומים מהזיקים עצמן באיש א' שאינו סומא ומאמינים בו והולכים אחריו. וגם הסומא מאמין למקלו [ג] שהולך אחר מקלו, אף שאינו רואה כלל. מכ"ש שראוי לילך אחר עצמו, דהיינו מאחר שבימים הקודמים הזריח לו קצת, והי' מתחזק ומתעורר לבו להש"י, אף שעכשיו נפל מזה ונסתמו עיניו ולבו, עכ"ז ראוי שיאחז⁴ בימים הקודמים וילך אחריהם, דהיינו כמו שאז' ח' מתעורר לבו להתחזק בעבודתו ית', כן גם עכשיו יחזק לבו מאד, וילך אחר ההתעוררות והזריחה שהיה ח' אז, אף שעכשיו נפל מזה כנ"ל, עד אשר בקצת ימים יעזור ח' ויהזור ויזרח לו אורו ית', אמר (כ"ב):

רכג [ג] **כשהצדיק צריך לבקש מאת הש"י**, יכול להיות

רכ רכא רכב רכג רכד רכה

מוהר"ן קיד.

שלא ימלאו⁵ בקשתו, כי זמנין דשמע וזימנין דלא וכו' (זוהר וירא ד' קה ע"ב) אבל יש צדיק שיכול לגזור ולומר אני אומר שיחיה כן. וזה בחי' (במדבר ו) **כה תברכו וכו' אמור להם**, היינו שאנו אומר שיחיה כן **יברכך ה' וישמרך וכו'** [י] אמר:

רכד [י] **אפילו** הרחוקים מן הצדיק, הם מקבלין היות והארה מן הצדיק ע"י שמכסה עליהם. כמו האילן, שיש לו ענפים וקליפה ועלין, וכולם שואבין היות מן האילן, ויש עשבים שרחוקים מן האילן, ונדמה שאין מקבלין היות מהאילן, ובאמת גם הם מקבלין היות ממנו, כי האילן מגיין עליהם ומצילן מן השמש. כן יש אצל הצדיק בחי' עליו וענפים וכו' כמ"ש במקום אחר [יב]. ואפי' הרחוקים מקבלין היות ממנו ע"י שמכסה עליהם כמו האילן כנ"ל:

רכה [יג] **דע** כשהריאה בשלימות, ע"יז הכמהון בשלימות, כי עיקר הכמהון בשלימות הוא ע"י השכל, כ"ש (תהלים קמה) **עיני כל אלך ישברו** [ד], עיני זה בחי' השכל, כ"ש (בראשית ג) **ותפקחנה עיני שניהם** ופרש"י על שם החכמה נאמר. ולפי השכל כן הוא הכמהון. כי יש כמה מעלות ומדרגות בכמהון עד אין סוף, בבחי' (ישעי' כו) **בטחו בה' עדי עד**, והכל לפי

השכל כנ"ל. ועיקר השכל ע"י הריאה, כי עיקר השכל הוא ע"י הלחלוהית העולים אל המוח, שהם בחי' השמן, והמוח היא הפתילה, והנשמה שכמוה הוא האור. נמצא שעיקר קיום השכל הוא ע"י הלחלוהית שבגוף כנ"ל, והלחלוהית הוא על ידי הריאה, כמו בא' (בת"ז תיקון יג ד' כז ע"ב)⁶ אלמלא כנפי ריאה דמנשבי על לבא הוי ליבא אוקיד כל גופא. וזה בחי' (שמות כה) **והיו הכרובים פורשי כנפיהם על הכפורת**, כפורתא דליבא (זוהר פנחס ד' רלד ע"א)⁷ נמצא שע"י הריא' נתקיי' הלחלוהית שלא יתייבש ע"י הלב, וע"יז קיום השכל שהוא בחי' נר דולק ע"י הלחלוהית כנ"ל, וע"י השכל ע"יז נעשה הכמהון כנ"ל. נמצא ששלימות הכמהון הוא ע"י שלימות הריאה כנ"ל: ואזי יכולין לעשות מהציפצוף, דהיינו הקול היוצא מהקנה שהוא רק קול פשוט וציפצוף, שיהיה נעשה דיבור, ע"י ה' מוצאות הפה [יג] שמחתים הדיבור. כי עיקר ההבדל שיש בין אדם לחי, הוא ע"י חיתוך הדיבור, שהוא גדר האדם שהוא מדבר, בבחי' (שמו' ד) **מי שם פה לאדם**. ועיקר ההבדל הוא חיתוך הדיבור, דהיינו שהאדם עושה מהציפצוף והקול חיתוך האותיות והדיבור, כי גם בהמות ועופות יש להם קול וציפצוף, רק שאין להם חיתוך האותיות והדיבור, וזהו גדר האדם שיכול לחתוך הדיבור כנ"ל. ולכא' לבחי' גדר אדם, הוא ע"י צדקה, בבחי' (בראשית א) **נעשה אדם וכת' (רות ב) שם האיש אשר עשיתי עמו היום וכו'** מה התם צדקה אף כאן צדקה כ"ש כזוהר [יג] (הובא לעיל בספ' זו [יג]) היינו שע"י צדקה נעשה בחי' אדם שהוא בחי' דיבור כנ"ל, וזהו (ר"ה ו.) **בפיך** [יג] זו צדקה, כי ע"י צדקה נעשה הפה דהיינו הדיבור, שהוא בחי' גדר האדם [ג] בבחי' **מי שם פה לאדם**.

ירמיה כב (כד) אמר יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם יתה' הלאו את השמים ואת הארץ אני קלא נאם יתה':
תורה אור
קבלת ג' (טו) מה שהיה כבר הוא ואשר לקיות כבר היה והאלהים יבקש את נרדףי. ישעיה נא (טו) ואשים דברי פיך ובצל יד' כסיתך לנטע שמים וליסד ארץ ולאמר לציון עמי אמה: במדבר בהעלותך יא (כב) הצאן ובקר ישחט להם וקצא להם אם את כל דגי הים יאסף להם וקצא להם: (כג) ויאמר יתה' אל משה ה' יתה' תקצר עתה תראה ה' יתקצר דברי אם לא: מלאכי ג' (י) הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף קביתי ובתנני נא בזאת אמר יתה' קצאת את לא אפתה לכם את ארבות השמים והיריקתי לכם ה' יתה' ער בלי די: תהלים טו (ח) שויית' יקוק לנגדי תמיד כי מימיני כל אמוט:
תורה רכב
במדבר נשא ו (כג) דבר אל אהרן ואל קהני' לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם: ס (כד) וברך יקוק וישמרו: ס
תורה רכה
תהלים קמה (טו) עיני כל אלך ישברו ואתה נתן להם את אקלם עמת: בראשית ג' (ז) ותפקחנה עיני שניהם ויקרעו עי קריבם הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגרת: ישעיה כו (ד) בטחו ביה' עדי עד כי בה' יתה' צור עולמי: שמות תרומה כה (כ) והיו הכרובים פורשי כנפיהם למעלה סבכים ככנפיהם על הכפורת ופניהם איש אל אחיו אל הכפורת יהיו פני הכרובים: שמות ד' (יא) ויאמר יתה' אליו מי שם פה לאדם או מי ושום אלם או תיש או פקה או עזר הלא אנכי יתה': בראשית א (כז) ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בגדת הים ויבדעו השמים ובתנני ובכל הארץ ובכל הרמש הרמש על הארץ:
רות ב' (יט) ותאמר לה תומה איפה לקטת היום ועיני לעיל תורה לה את ג' בהקדמת זוהר דף יג: יז מוהר"ן בתקפא יח תורה לו את ג' יט כמבואר בראש השנה ו. ובתוס' שם שבפיך הכתוב בדברים כג כד לרבות צדקה כנדר דכתיב בישעיהו מה כג יצא מפי צדקה. ועיני לעיל סוף תורה יג (דף יח): ותורה כט את ס דף מא. ס חובת הלבבות שער ב' פ"ה ועיני תורה ב תנינא את ד' דף ג:א]

22 העורה זו מתרלו נדפסה בכל הספרים בפנים.
23 לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו
24 בתקפא פ לא ברור ונראה כמו - ינלאו
25 שם בפקוס הבא
26 לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו
27 * תורה זו את ה'
28 לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו
29 עיין לעיל תורה עו
30 בתקפא וכן בכל המהדורות כתוב (ת"ז ת"ג ד' כז ע"ב) זו טעות כי צ"ל תיקון יג וכן כתב מוהר"ן לעיל בתורה ט (דף ע"א): ותורה ע"ח (דף צ"ב):
31 בדפים שלנו דף כה. ועיין מזה גם בתורה ס' את ג' ובתורה ה' תנינא את ה' ואת טו ותורה ה' תנינא את יב, ובספר שבעי אמונה נתיב ד' שביב ב' ד"ה הריאה - המוח כפתילה שבנר.
32 תמצו - כנפים
33 בתקפא - פנחס ד' רלד ע"א) ובתשכ"ט הוסיף חיבת זוהר

22 גם בדפרי"ר היא. בתרלו ומתלרו - הוא
23 קבלת רבה על פ"א פסוק יג ושם על פ"ג פסוק
24 ועיני רמב"ן חיי שרה בה' ח' ועיני לעיל תורה כג
אות ה' וסוף תורה מ' תנינא
25 תהלים טו ח'
26 עיין פל"ח ומי הנחל כאן
27 לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו
28 דברים כה מן ועיני ערכין יא. הוי אומר זה שירה
ועיני חיי מוהר"ן תקצב עפ"י א"א אלא ע"י מלי
דשטותא ועיני לקטן תורה כד תנינא. ועיני ספר
המדות שמהה אות יג הרגיל בשחוק רחוק מהש"י
ועיני רמב"ם יו"ט ו' כ'
29 מתלרו - ממדרגתו
30 עיין רד"ק הישע ד' יב ע"ה"פ מקלו יגיד לו
(וביצה כה: אין הסומא יוצא במקל)
31 בתקפא - שי אחו
32 **עיני בסוף הספר מה ששייך לזה** (כנראה
הכוונה לתורה מה תנינא או תורה רפב בליקוטי
קמא רואה עוד בליקוטי תנינא תורות כד ל"ד ופא]

* המנוקדים נקדו א' ראשונה בסגול כמ"ש בפקוס
ונראה שטעו כי כאן הוא כפי שרבינו דודש דהינו אראנו
א' בקטן. דהיינו אני אראה או אתי ולא כפי' הפסוק
אני אראה אותו.
2 מתרלו - ענווה
3 לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו
4 עיני קיצור לק"מ שמוהר"ן השמיט מושל
5 לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו
6 מתלרו - הש"י
7 מתרלו - האלקים
8 קבלת ג' טו
9 פסקא ה'
10 גם בתרלו - כסיתך, ומתלרו - כסיתך
11 מתרלו - הש"י
12 ימין נקאלת יד הגולה כי חסד נקלא גולה כמ"ש ל' ח'
הגולה והגולה וכפס' לו הסתפקות אזי הוא נעל חסד
שנתון משלו. (ולכן נקט גולה במקום ארוכה לדיאל ההפך
מקלטה).

תהלים לו (ג) בטח ביהוה וצעה טוב שכן ארץ ורעה אמונה:
דברים ראה וי (ט) נתן נתן לו ולא ידע לבקש פתחו לו כי בגלל הדבר מה יקרה יקח וכל אלוך בכל בעשך ובכל משלח ידך:
תהלים סט (ד) גשתי בקראי נחר גרוני קלו עיני מיחל לאליך:
קהלת יב (ד) וסגרו ולתמים בשוק בשפל קול השתנה יקום לקול הצפור וישחו כל בנות השיר:

תורה רכו
בראשית ויצא כט (יז) ועיני לאה רבות ורחל הקיפה ופי תאר ויפת כרואה:
בראשית א (יד) ויאמר אלהים יהי מארת ברוך השמים למקביל בין היום ובין הלילה ויהי לאתם ולמזעריהם ולתמים וישנים:
בראשית כט (לד) ומהר עוד ותלך בן ויאמר מהה פעם ילדה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים על בן קראי שמו לוי:
תורה רכו
תהלים יח (יז) יהי כפצירי גלות שקדמת שלך יבש: (ו) שלא מלא כפו קוצר ותצנו מעשר: (ח) ולא אמרו העברים ברכת יהוה אלקים ברכנו אתכם בשם יהוה:
תורה רכח
ישעיהו נד (טו) נח גור גור אפס מאותי מי גר אתך עלוך יפול:
בראשית וישב לו וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען:
תורה רכז
בראשית מג (ו) ויאמר שאול שאל האיש לנו ולמולדתנו שאל הארץ אביכם מי הניח לכם אה ונצח לו על פי הדברים האלה יהודע נדע כי יאמר מורדך את מורכב:
תורה רל
קהל ח (א) מי יתקדם ופי יודע פשר דבר וקמת אדם מאיר פניו ועו פניו ישנא:
ישעיהו ל (כ) ונתן לכם אדני לקחם צד וימים לחץ ולא יקנה עוד מורדך ויהי עיניך ראות את מורדך:
תורה רלא
נחמיה ט (ו) אמה הוא יקח לבדו את אמה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה תלמים וכל אשר בהם ואמה מיתה את כלם וצבא השמים לך משתמתי:
גם בדפ"ר ותולד- היא, ומתולדו- הוא
ע"י ש"ע י"ד צדקה סימן רמו סעף ב' ועיין לקמן תורה רב
לש"ש דברים טו ו' ועיין לעיל תורה רכא
ע"י ע"ש החכמה והשכל עיין לעיל תורה כו, נט אט ו', עד, עה, ולקמן תורה מ' תנינא עב תנינא
עיין אור המאיר (לרבי) ואב וולף מזוטומר תלמיד הגיגד פרשת האזינו ד"ה ובארתי מאמרים ז"ל. ובעש"ט עה"ת פרשת ויקהל בבאר מקור חיים שם אט א'
לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו
וזהו בראשית כה.
הקמת התקוניים (טו-טז) ובתיקון ג' מתיקונים אחרונים (דף קמ"ג: [והר בראשית כז:] ועיין לעיל תורה כג אות ה ותורה לו אות ג'
פרדס רמונים שער כה פ"ה, ושני לוחות הברית השלם כי תצא את לב
ע"י קהלת יעקב ערך מחלת
עפרש"ש שם רכות מהמת הבכי ועיין שבת קנא קלקול הראות ע"י הבכי ועיין תורה ט תנינא
עפרש"ש שם פסוק די ועיין תורה לו אות ו' ותורה קנא
ובדפ"ס שלנו דף פב: ועיין גם זוהר רע"מ פנחס דף רלד. וכי תצא דף רפא: ועיין לעיל תורה רה (דף קיב).
עיין לקוטי עצות נגינה אות ו' לשון מוהר"ג וכשהצדיקים מזמרים אותם בשבת
בדפ"ר – פוסעים, בתקפא לא ברור ונראה – פ"סעים, ומתולדו – פוסעים

ועיקר הצדקה הוא ע"י הכמתה, בכחי' (תהלים לו) **בטח בה' ועשה טוב**, כי אם אין לו בטחון אינו יכול לעשות צדקה כראוי, כי מתיירא שיחסר לו מה שנותן לצדקה, ועיקר הצדקה היא ע"י בטחון, שבוטח בה' שלא יפסיד ולא יחסר ע"י הצדקה כלל (ל), כי הש"י **יברכו בגלל הדבר הזה וכו'** (ל). נמצא שע"י הבטחון שהוא ע"י השכל, ע"י עושי צדקה, וע"י נעשה הדיבור כנ"ל, וזה בכחי' (תהלים סט) **נחר גרוני כלו עיני**, היינו כשאין השכל בשלימות, בכחי' **כלו עיני**, דהיינו השכל (ל), ואזי אין לו בטחון כנ"ל, בכחי' **כלו עיני מיחל לאלקי**, אזי נחר גרוני, היינו שאין לו חיתוך הדיבור כנ"ל. אבל כשיש לו בטחון ועושה צדקה כנ"ל, אזי יכול לעשות מקול הציפצופים דיבורים כנ"ל. וזה בכחי' (קהלת יב) **ויקום לקול הציפור וישחו כל בנות השיר**, ודר"ל (שבת קנב) שכל השירות דומות עליו כשיחה, היינו שיהיה נעשה מציפצופים ושירות, שיהיה ודיבור כנ"ל. וזהו בכחי' מה שמספרין על הבעש"ט ז"ל, שהיה שומע דיבורים מקול הכנור (ל), כי היה עושה מציפצופים דיבורים כנ"ל:

רכז (ל) **מה** שהרשעים ע"פ רוב הם מזמרים נגינים של יללה ועצבות, כי הם בכחי' נשמת ערב רב (ל), ואמא דערב רב היא לילית (ל) שהיא מיללת תמיד (ל), וע"כ הם עושים נגונים של יללה כנ"ל. ומה שדרך בני אדם למושך אל נגינים הללו, כי ינקתם מבחי' **ועיני לאה רכות** (בראשית כט) (ל), מבחי' קילקול הראות (ל), בכחי' **מארת חסר**, כמ"ש (שם א) (ל) **יהי מארת חסר דא לילית** (ת"ז ת' מד ד' עט ע"ב) (ל). ועיקר הניגון הוא מבחי' שבט לוי שהיו מנצחים בשיר, שהם מבני לאה, ואז שנולד לוי שהוא סטרא דנגנא (וזהר שמות דף יט) ע"י בכחי' ההמשכה, שילוח ויומשך אליה. וע"כ נגינה שהוא נשתלשל ויורד משם, מבחי' **ועיני לאה רכות**, יש לו כח למשוך, בכחי' הפעם ילוח כנ"ל. וכשמזמרים (ל) אלו הניגונים הנ"ל בשבת, ע"י מעלין אותם, כי בשבת נשלם האור, בכחי' משארז"ל (ברכות מג ע"ב) פסיעה גסה נוטלת מאור עיניו וכו', ומהדר' ליה בקדושא דבי שמשא. נמצא שכשבת האור בשלימות, בכחי' פוסעים^א בו פסיעה קטנה (ל), ואזי מעלין הניגונים הנ"ל שנינקתם מקילקול^ב הראות כנ"ל, ע"י שבת שהוא בכחי' תיקון הראות בשלימות כנ"ל:

רכז (ל) **שמעתי** בשמו שסיפר בשם צדיק אחד (ל) שדרש בבחי'כ"ג, שמה שאומרים כשעוברין על הקוצרים ה' יעזור (ל) כא"ב"פ) (ל), כי יש רשעים שהם מגולגלים בעשבים הגדלים על הגנות, ואין להם עליה, כי אין קוצרין אותן העשבים. וזה בכחי' (תהלים קט) **יהי צדק כחציר נגות וכו'**, **שלא מלא כפו קוצר וכו' ולא אמרו העוברים ברכת ה' וכו'**, כי אין קוצרין אותן ואין אומרים עליהם ברכת ה' בשעה שעוברין עליהם וע"כ אין

להם עליה, אבל אותה התבואה שקוצרין, אומרים העוברים ברכת ה' כנ"ל, ועל ידי זה יש לה עליה^א:
רכח (ל) **דע** שכשהקב"ה מסתכל בנשמה שתוכל להחזיר בני אדם בתשובה ולעשות גרים, אזי הוא ית' בעצמו כביכול מבקש רואה שיהיה מחלוקת עליו, כי אין מקבלין גרים לימות המשיח ולא בימי שלמה (יבמות כד:)(ל) משום שולחן מלכים, כי אז אינן מתגייירין מאהבה, רק מחמת שרואין גדולת ישראל, ועיקר הגרים הוא כשמתגייירין בעת שישראל סחופים בעוני ודוחק, כמ"ש (ישע' נד) **מי גר אתך בעניותך וכו'** (ל), וע"כ בהכרח שיהיה מחלוקת על מי שמחזיר בני אדם למוטב ומגויר גרים, כדי שלא יהיה לו שום שלוח, כי אזי^ב מי שמתקרב אליו הוא באמת, ואזי יכול לגייר גרים באמת לא משום שלום ונחת כנ"ל. וזהו (ל) **וישב יעקב בארץ מגורי אביו** ואיתא במדרש (בראשית פ' פ"ד ל') **מגורי אביו**, שהיה מגייר גרים כמו אבותיו, כמו מגיורי אביו. וזה שארז"ל (ל) **וישב יעקב** ביקש יעקב לישב בשלוה, מיד קפץ עליו רוגזו של יוסף, היינו מחמת שיעקב היה מגייר גרים, בכחי' **מגורי אביו**, ע"י לא היה יכול לישב בשלוה כדי שיהיו הגרים באמת, ואם יהיה לו שלוח לא יוכל לעשות גרים, כי אין מקבלין גרים לימות המשיח כנ"ל:

רלט (ל) **דע** שיש עצים שכשעושיין מהם מטה, הם מסוגלים להולדת בנים ולגדלם, וכן^א היפך יש שאינם מסוגלים וכו'. וזה מרומז בפסוק **שאל שאל האיש לנו ולמולדתנו** (בראשית מג), ואיתא במדרש (בראשית פ' צ"א ל') **אפי' עצי עריסותינו גלה לנו** (ל), כי עצי המטה ע"י סגולת ההולדה כנ"ל:
רל (ל) **דע** מי שיש לו עינים לראות יכול לראות ולהכיר בפנים של התלמיד מי הוא רבו, ובלבד שראה רבו פעם א'. כי (קהלת ח) **חכמת אדם תאיר פניו**. נמצא כשהתלמיד מקבל חכמת רבו הוא מקבל פניו (ל), ובשביל זה צריך להסתכל בפני רבו בשעה שמקבל חכמתו, כמו שכתוב (ישע' ל') **והיו עיניך ראות את מורדך**, כי החכמה הוא בפנים (ל) כנ"ל, וע"כ כשמסתכל בפני התלמוד^ב יכול לידע מי הוא רבו כנ"ל:

רלא (ל) **בשעה** שאומרים **וצבא השמים לך משתהוים** (ל), ראוי להתפלל על כל דבר, כי כל הרפואות (ל) ע"י כוחות הגלגלים שהם צבא השמים, וכל אחד נותן כח באיזה סם ועשב השייך לו, ומהם מקבלים הסמים ועשבים כח לרפואת (ל). וכשצריכים רפואה מתחברים כמה כחות מהגלגלים שזה נותן כח בעשב זה וזה בעשב אחר וכיוצא ומתחברים כולם^א ועושיין מהם הרכבה לרפואה. ע"כ טוב לבקש מהש"י בעת שאומרים **וצבא השמים וכו'**, שאז באים כולם להשתחוות וליתן שבח והודיה אליו יתברך, שיצוה הש"י להם שימישכו אלו הכחות הצריכים לרפואת בתוך^ב התיכת

^א לשון הזמר כל מקדש שמזמרים בליל שבת עיין לקמן תורה רעו ורעו ולעיל תורה פה פו
^ב בדפ"ר ותולד- מקילקול, בתקפא לא ברור ונראה מקילקול, ומתולדו- מקילקול
^ג לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו
^ד עיין בספר תשואות חן לרבי גדליה מליגין פרשת עקב (מהדורות משכב עמ' צד) מה שכתב ששמע מהרב המוכיח. הובא בקיצור בספר לשון חסידים (להרב מטעשרין) אות ששט.
^ה עיין רות ב' ד' ויאמר בעו לקוצרים ה עמכם
^ו בדפ"ר – מה שאומרים ב"פ כשעוברין על הקוצרים ה' יעזור (ובתקפא תיקון מוהר"ג לגרסא שלנו)
^ז ב"פ הוא ר"ת בוג פומיש דהיינו ה' יעזור ברוסית
^ח בדפ"ר – יהי, בתקפא לא ברור ונראה – יהו
^ט מתולדו – עלליה
^י לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו
^{יא} וע"ש תוס' ועיין ש"ע י"ד רסח יב
^{יב} תיבת בעניותך היא דברי הגמ' שם בגרסת העין יעקב ובפרש"י בגמרות שלנו
^{יג} מתוצרו - אז
^{יד} בראשית לו א'
^{יז} בראשית רבה פרשה פד פסקא ד' וע"ש שלמד על יצחק ולא על יעקב וכן למד רבינו לעיל תורה נט סוף אות ה.
^{יח} שם פסקא ג' הובא בפרש"י בראשית לו ב'

^א לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו
^ב גם בדפ"ר- היפך, בתולד ומתולדו - להיפך
^ג בראשית רבה פרשה צא פסקא ו'
^ד והיו כלל השפע עריסותינו על מניו היינו מולדתו
^ה לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו
^ו עיין לעיל תורה קצב
^ז עיין לעיל תורה קצב ועיין הוריות יב. כד יתביתו קמיה רבייכו חווי לפומיה ערובין יג: הא ורעדיפנא) דמחרדנא ספי וכו'
^ח גם בדפ"ר ותולד- התלמוד, ומתולדו – התלמיד
^ט לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו
^י פסוק נחמיה ט' ו' שאומרים בפסוקי דומרא בתפילת שחרית
^{יא} כ"ע פתח כלל לכל וסיים כלימאות
^{יב} עיין סוף תורה לא (דף מו.)
^{יג} בדפ"ר- כולם, בתקפא לא ברור ונראה - כילט
^{יד} בדפ"ר- בתוך, בתקפא לא ברור ונראה - בתוך

מאמר כשהריאה בשלימות הבטחון בשלימות

מספה"ק ליקוטי מוהר"ן

זמן ומקום אמירת התורה
לא ידוע/?

פתיחה

רבנו מבאר כאן עניין נפלא שכמו שיש מדרגות בדבור כך יש מדרגות בבטחון, ומחדש שהם תלויים זה בזה. כי הדבור הוא גדר אדם, והצדקה דהיינו נתינה הוא גדר אדם, ומדרגת הצדקה דהיינו הגדר אדם תלוי במדרגת הבטחון שבוטח שלא יחסר לו ע"י הנתינה לעני. וככל שמתחזק הגדר אדם ע"י מדרגת בטחון, כך זוכה למדרגת מדבר גדול יותר. ויתבאר שגם מדרגות רוח הקודש והנבואה הן ממדרגות הדיבור. ונכלל בזה גם מה שצדיקים שומעים דבור בקול הכינור וכיו"ב.

ליקוטי הלכות

אין

שיחות השייך לתורה זו

אין

הקדמה

רבנו מבאר כאן שני נושאים, שכל אחד צריך ביאור רחב בפני עצמו, דהיינו שני גדר אדם הצדקה והדיבור, ידוע שבודאי הדבור הוא בודאי גדר אדם שהרי אין בעל חי שיכול לבטא עצמו בדבור, אבל בעיון יותר מתבאר שיש בו מדרגות רבות מאד בדיבור, מדבור של גוי עד מדרגות הנבואה שגם הן ממדרגות הדבור. גם הצדקה רואים בחוש שמדת הנתינה אין אצל בעלי חיים אלא רק לאדם, והנתינה בעצמה עד כמה היא לשם שמים ובשמחת המצווה יש בה מדרגות רבות ורבנו מחדש כאן שעיקר מעלת הצדקה היא עד כמה שנתנתו היא בבטחון שלא יחסר לו, ולא רק מצד האמונה הפשוטה, אלא מצד מה שהבטחון הוא הסתכלות בבחי' עיני כל אליך ישרו, רוצה לומר שעיקר שלימות הצדקה היא עד כמה שעושה אותה מתוך הסתכלות אליו ית' שמביאה אותו לבטחון שלם שכלום לא יחסר לו, וממילא גם אין לו שום הרגשת חסרון בנתינת הצדקה.

שהצדקה לא מחסירה ממון אלא להפך על ידה יש ברכה גדולה בממון, זה מבואר הרבה בחז"ל ונפסק בש"ע, ובודאי חובה להאמין בזה כמו בכל דברי חז"ל, ואע"פ שהממון הוא בעצמו עבודה זרה, לכן דייקא בו קשה יותר להאמין, המציאות היא שבני ישראל נתבעים ונותנים כמבואר בירושלמי¹. אבל רבנו מדבר ממדרגה הרבה יותר גבוהה של צדקה, שאינה רק מתוך בטחון בדברי חז"ל, אלא מתוך שלימות האמונה, הנקראת בטחון, כי מרגיש רגוע ובטוח כתינוק בחיק אמו, שאין לו שום דאגת הרגע הבא כלל, ובטוח שכל מחסורו האמיתי, אמו בוודאי תיתן לו. וצדקה כזו היא גדר אדם במדרגה גבוהה מאד, ואומר רבנו שכפי השלימות בגדר אדם הזה, כך היא שלימות מדרגת הדבור שלו. נמצא שע"י בטחון זוכים לכל מדרגות הדבור וגם רוח הקדש ונבואה. (ובחסד לאברהם בשם האריז"ל מבאר עוד שזה תלוי גם בתורה ומצוות שעושה ולמד לשמה, כי הנבואה ורוח הקדש מתלבש במלאך הנעשה מהם ויורד ומתלבש בדבור הנביא או הצדיק בעל רוח הקדש, וכפי שלימות המלאך כך האמת שבנבואה ורוה"ק)

רבנו מתחיל לדבר מהריאה שבה תלוי השכל שעל ידו הבטחון. ומסתמא רוצה גם להזהיר על שמירת הריאה, אבל ממה שמתחיל לדבר מהריאה דווקא, שהיא שומרת על השמנונית העולה למח נמצא על ידה השכל, שבו תלוי הבטחון. וכביכול עושה ממנה עיקר אע"פ שהשכל תלוי גם בלב ובמח ובשמירת עינים ובמדות, נראה שרבנו מדבר מהריאה דווקא, כי כידוע היה חולה בריאה, ורצה ע"י התורה שאומר להמשיך לעצמו רפואה,

... יד ער כנ תמו תשפ"ד ירושלים

¹ צ"ע כיון שמדבר כאן מהריאה, וגם נראה קצת לא מוכרח לעצם החידוש שמחדש כאן, לכן נראה שכוונתו כמו בעוד תורות להמשיך לעצמו רפואה לריאה כידוע שחלה בשחפת בשנת תקס"ח. אלא שצ"ע כי בשנת תקס"ח הדפיס את חלק א' והתורות שאמר אחרי שנתן את החלק הראשון להדפסה כללו בחלק ב'. ובארבע עשרה תורות מדבר מהריאה רובן בח"א ורק חמש מהן בחלק ב'. (ואולי ידע ברה"ק שיחלה בריאה)

² ירושלמי שקלים פ"א הל' א' - א"ר אבא בר אחא אין את יכול לעמוד על אופי' של אומה זו נתבעין לעגל ונותנין נתבעין למשכן ונותנין.

ראה בהקדמת ככבי אור (הובא בשיש"ק החדש ח"ג אות תקכא) שכשהיה רוצה להמשיך רפואה לאחד מאנ"ש היה מגלה תורה מעין זה. וכנראה שעל כן חוזר ומדבר על הריאה ב"ד תורות.

ביאור מדת הבטחון מההקדמה לתורה עו

הרמב"ן בספרו אמונה ובטחון¹ כותב "לא כל המאמין בוטח אבל הבוטח בודאי מאמין". כי בטחון הוא פרי האמונה דהיינו שלימות האמונה.

ביאור ענין שלימות האמונה נ"ל שזה ע"י שהאמונה נעשית שכל הנקנה ע"י שירדה לבחי' כח ההחלטה וגמירות הדעת ויצאה מכל אפשרות לשינוי, שזה מתכונות הנצח והוד² (שהם בחי' רגלין שמוליכים את השפע אל ההגשמה להיות מוכן להשפיע אותו למלכות. אבל לפני כן מבשלים את השפע³ ומחליטים אותו שלא יהיה ניתן לשינוי. בבחי' (דברים יד כה) וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום) ואז האמונה נקראת בטחון, דהיינו בכל מדרגת אמונה כשהיא האמונה שבמדרגה זו היא אצלו שכל הנקנה שלא ניתן לשינוי אזי היא נקראת בטחון של אותה מדרגה. לכן הכליות נקראות בטוחות (תהלים נא ח') כי כליות יועצות, ועיצה היא התמצית המעשית של החכמה הנחלטת בכליות לפני שמייעץ אותה לזולתו. וכמבואר בלק"ה⁴ שצריכין לבטוח בה' ואסור לחשוב מיום לחבירו. כי הבטחון הוא הבישול והגמר של השפע כמובא בדברי רבינו נ"י במאמר פתח ר' שמעון ואמר עת לעשות לה' וכו' (בתורה ס') שבטחני הדור הם כלי ההולדה בחי' כליות שהם נקראין בטוחות שעל ידי הבטחון נגמר ונתבשל השפע.⁵

וצ"ע הרי רבינו מגדיר את הבטחון כאן כהסתכלות שהיא בחי' חכמה, ולכאורה לא קשורה לנו"ה. ונ"ל שבאמת ההסתכלות היא חכמה, אבל מה שנועל את ההסתכלות שלא תהיה לשום מקום אחר, ונעשה כל כך נעול עד שנהפך לשכל הנקנה, זה תכונת הנצח והוד כנ"ל, שמחליט את השפע שלא יהיה ניתן לשינוי ואז מוליך אותו לצאת אל המקבל.

¹ ספר האמונה והבטחון לרמב"ן פרק א - האמונה והבטחון הם שני ענינים שהאחד צריך לחבירו ואין חבירו צריך לו, שהאמונה קודמת לבטחון ומתקיימת בלב המאמין אע"פ שאין הבטחון עמה ואינה צריכה לו בקיומה ולפיכך אינה מורה עליו. אבל הבטחון הוא מורה עליה שאי אפשר לו להיות קודם לה ולא להתקיים בלעדיה. וכל הבוטח יקרא מאמין אך לא כל המאמין יקרא בוטח, כי האמונה כמו האילן והבטחון כמו הפרי.

² נצח והוד בכלליות הם הרגלים דהיינו כלי הולכה. אבל יש להם עוד תכונות ועוד כנויים כל כינוי מגלה תכונה אחרת. הם נקראים כליות יועצות זה כיוון שכמו הכליות יש כאן עוד כמו מסנן את ההרגשות על אופן ההשפעה שקיבל מהחג"ת לעצות מעשיות כדי שיהיו ראויים למקבל ונקראים ביעין דהיינו בחי' הלבשתו במשל או עיצה מעשית והגשמתו קצת כדי להשפיעו. וכן נקראים שחקים כי על ידם שוחק ומפרר הדברים להגישם מעט מעט לפי כח המקבל. ונקראים גם רגלין כידוע שנצח והוד ויסוד הם כלי ההשפעה, כי היסוד הוא ההתקשרות בעצמה, והנ"ה שנקראים רגלין הם נותנים את בחי' כח ההולכה של הדבר שרוצים להשפיע אל המקבל. ונקראים שפתים, ונקראים רגלי דאיניש ערבין ליה, שהכוונה לדיבור בשפתים בלבד והליכה ברגלין לבד, מכח ההרגל, ולא שהדעת מוליך, דהיינו שיש כאן רק כח ההליכה עצמה, בבחי' דיבור או מעשה. עוד הם נקראים למודי ה' עיין תורה כב. וכן נקראים ה' צבקות ואלקים צבאות כי צבא הוא היוצא החוצה לכבוש.

בדרך כלל נצח הוד קשורים ליסוד וכך בכל השפעה רוחנית היא נעשית ע"י נה"י והכוונה שהנצח הוא כח ההולכה של השפע דרך היסוד אל המקבל. וא"א להוליך את השפע אלא ע"י שתחילה אורזים אותו היטב בבחי' וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום. והגשמה והולכה של השפע אל המקבל דרך היסוד היא באופן שהנצח הוא בקו הימין הוא מדרגה מגושמת ומעשית יותר של החסד (שהוא כח ההשפעה בעצמו) והוא תכונת ההתגברות והעזות והיציאה מהגבול וניצוח המניעות שיש על ההשפעה הן מבחוץ והן מצד עצמו לנצח את המניעות שיש לו להקדיש מעצמו ומזמנו להשפיע לזולת. והוד הוא בקו השמאל דהיינו צד גבורה והצמצום אבל בבחי' כלי המעשה דהיינו שמודה למניעות ומצמצם קצת את ההשפעה וכן כלפי עצמו שמבטל עצמו כלפי המקבל ויורד אליו ומבטל זמנו ומודה שזה יותר חשוב מעסקיו.

³ מבשלים את השפע - להבין המושג בישול השפע - מבואר בספרים עיין משנת חב"ד חשון תש"ס ובטל אורות ח"א פ"ב אות ד' הענין הוא שהחכמה הוא הדבר שאותו צריך להשפיע והוא מתגלה בבניה כוולד המתגלה רק בבטן אמו והדעת מורידו למידות חסד וגבורה שמכוונת בת"ת כמה להשפיע ולמדוד את הדברים שיתאימו לכלי השומע אח"כ יורד לנצח והוד שהם כלי המעשה סוף הדבר וכבר נקראים כלי ההשפעה למלכות.

⁴ עיין ליקוטי הלכות יורה דעה הלכות נותן טעם לפגם הלכה א' (עפ"י תורה יט) וזה בחי' בטחון שצריכין לבטוח בה' ואסור לחשוב מיום לחבירו. כי הבטחון הוא הבישול והגמר של השפע כמובא בדברי רבינו נ"י במאמר פתח ר' שמעון ואמר עת לעשות לה' וכו' (בסי' ס') שבטחני הדור הם כלי ההולדה בחי' כליות שהם נקראין בטוחות שעל ידי הבטחון נגמר ונתבשל השפע. עוד עי"ש - וע"כ המן שעיקר ירידתו ה"י בבחי' בטחון כידוע שהמן הוא בבחינת בטחון. וע"כ ה"י צריכין בטחון חזק מאד והיו אסורים להשהות כלל מיום לחבירו, ותיכף שהיו משהין אותו נתקלקל לגמרי כ"ש וירם תולעים ויבאש. וע"כ לא היה המן צריך בישול עוד כי נגמר כולו לגמרי ע"י הבטחון שהיה בשלימות אז כי הבטחון הוא בחי' בישול כנ"ל:

⁵ וזה בחי' בטחון כי אמונה היא חכמה גדולה שיועד למה ראוי לבטל את שכלו ולהאמין וככל שגם יודע זאת בדעת ומפנים זאת בכל מידותיו כן גדלה האמונה וכשהדבר ברור לו מאד ומוחלט אצלו לגמרי שא"א להזיזו בשום אופן זה שלימות האמונה נמצא בשלימות האמונה היא ע"י שהאמונה ירדה לבחי' כח ההחלטה וגמירות הדעת ויצאה מכל אפשרות לשינוי שזה מתכונות הנצח והוד ואז היא נקראת בטחון.

בפשטות כידוע ומבואר בספרים¹⁰ הבטחון הוא בחי' כגמול עלי אמו שבוטח בה שלא יחסר לו מזה שצריך ואין לו דאגה כלל. ורבינו שמבאר שבטחון בחי' הסתכלות להשי"י תמיד, בחי' עיני כל אליך ישברו, נראה שכוונתו לכלול את הגדר הנ"ל בתוך עניין ההסתכלות. ומה שרבינו לא מזכיר חוסר דאגה, נראה כוונתו שעי"י הסתכלות גם סרה הדאגה¹¹. אבל חוסר דאגה בלא הסתכלות אולי אדרבה יכול להביא לשכחה.

דהיינו שהבטחון מורכב משני דברים, אחד חוסר דאגה והשני הסתכלות. ובאמת נ"ל שכל אחד מהם נבחן במצב ההפכי של חבירו, כי הדאגה נבחנת כשלא רואים שום סיכוי כלל למלא חסרונו אפילו בהשתדלות, ואעפ"כ לא דואג כלל, אבל ההסתכלות נבחנת דווקא כשיש סיכוי ע"י השתדלות למלא חסרונו, ואעפ"כ לא פונה אליה, אלא אל השי"י לבדו.

ובתורה עו עוד מבאר שעי"י הסתכלות אפשר לא רק לזכות לבטחון, אלא גם להמשיך את השפע שמצפה לו בזמן שלפי השגתו, כי ההסתכלות עושה גבול וכלי.

ומכלל דברי רבנו בתורה עו מבואר שעיקר עניין הסתכלות זה תלוי בשכל צח, שהיא ראייה בעיני השכל למרחוק, בלא שיצטרך למאמץ ועיון גדול, לפי זה משמע שעניין הבטחון בשלימות הוא מדרגה עצומה של גדולי הצדיקים.

ולמעשה לכל אדם עיין חיי מוהר"ן סימן תצט/א¹² וסימן תק/ב¹³ שהרבה הרבה לשבח את ההנהגה שלא ישאיר אצלו ממון מיום לחבירו ואמר שצריך להיות לזה בריה גדול להיות חזק בהבטחון ולעמד על עמדו, פי אם שוגים בזה תנועה קלה בעלמא לא טוב. וכפי המובן מדבריו אז היה שהיה חפץ ומשתוקק לזכות אותנו להגיע להנהגה הקדושה הזאת למדרגת בטחון הנ"ל לבלי להניח שום ממון מיום לחברו:

צ"ע לאיזה שגיאה מתכוון רבנו שפוגמת בבטחון? ואולי כוונתו שלא קשה לעשות זאת למעשה, דהיינו לחלק כל ממון לצדקה בלי להשאיר כלום מיום לחבירו, אבל צריך שיהיה בגלל בטחון, ולא ע"י שמפקיר עצמו, כי אם בדעתו אינו שלם לגמרי שוודאי רק הקב"ה יפרנסו כפי צרכו, אלא רק מפקיר עצמו שלא אכפת לו אם לא יתפרנס, דהיינו שיש גם צד בדעתו שהקב"ה לא יפרנסו, אין זה בטחון שלם.

ועיין חיי מוהר"ן אות תקא/א¹⁴ שאמר טוב שיהיה לו מעמד פרנסה, כי במקום לחזק עצמו כ"פ בבטחון יעשה עבודה אחרת, ואעפ"כ אמר העיקר הבטחון ואמר בזה הלשון "נאר בטחון".

רבנו מחדש כאן שמדרגת הדיבור היא כפי מדרגת הבטחון של האדם, דהיינו כיון שהדבור הוא גדר אדם וצדקה היא גדר אדם ושלימות הצדקה היא הבטחון¹⁵ שלא יחסר לו, על כן הגדר אדם המעולה ביותר הוא כשיש לו בטחון שלם, דהיינו הסתכלות בתקוות מילוי כל חסרון רק אליו ית', ולפי ההסתכלות כך הוא מעלת הדיבור. וכפי שיתבאר לקמן שגם הרוח הקדש ונבואה הוא ממדרגות הדיבור.

¹⁰ עיין חובות הלבבות וז": "מהות הבטחון היא מנוחת נפש הבוטח, ושיהיה לבו סמוך על מי שבטח עליו, שיעשה הטוב והנכון לו בענין אשר יבטח עליו על פי יכולתו." עכ"ל. כלומר, בטחון בה' אינו בטחון כי בטוח שמשאלות לבו של האדם יתגשמו לטובה, אלא בטחון כי ה' עושה מה שלפי שיקול דעתו הוא מכוון לטובת האדם.

¹¹ עיין לק"ה הרשאה ג' אות כ' – בטחון שלא ידאג ועיקרו בחי' יראה שלימה שנשמר מיראות נפולות. ועיין ספר המדות ערך בטחון אות ט' שע"י בטחון ניצול מראגה. משמע שזה לא מגדרי הבטחון אלא תוצאה של בטחון וצ"ע.

¹² חיי מוהר"ן אות תצט (נו) פעם אחת ספר מענין הבטחון ואמר שיש צדיקים שאין מניחים אצלם ממון מיום לחברו, כמו שמשפירין מכמה צדיקים גדולים שהיו לפניו, בגון הפעל שם טוב זכרונו לברכה, והצדיק הקדוש מורנו הרב אלימלך זכרונו לברכה, וכיוצא בהם שבכל יום ויום היו מפזרים כל הממון שהיה בידם ולא הניחו אצלם שום ממון מיום לחברו. ואמר שצריך להיות לזה בריה גדול להיות חזק בהבטחון ולעמד על עמדו, פי אם שוגים בזה תנועה קלה בעלמא לא טוב. אבל יש מעלה גבוהה יתרה ביותר דהיינו שהצדיק האמתי יחזיק אצלו הממון, וזה קשה יותר. הינו פי עבודה זו גבוהה וקבדה ביותר, פי הוא זכרונו לברכה לא היה מתנהג הנהגה הנ"ל. ואמר כמה פעמים שזה קשה וכבד יותר הרבה. והוכיח וברר לעינינו שהאבות היו מחזיקים אצלם ממון. פי אברהם יצחק ויעקב היו כלם עשירים מפלגים. ויעקב אבינו פשטא לשכם קנה מיד חלקת השדה, והיכן היו לו מעות כל כך. וכן אברהם פשטנה מערת המכפלה וכן מבאר עוד מהפסוקים ומדרשים שהיה מנח אצלם מעות. ואמר שעבודה זו גבוהה וקבדה יותר אצל גדולי הצדיקים האמתיים המפלגים במעלה גבוהה ביותר:

¹³ חיי מוהר"ן אות תק (נו) אכל הרבה לדבר עמנו משבח מעלת הנהגה הראשונה הנ"ל הינו לפזר המעות בכל יום לצדקה ועל הצטרכותו המכרה, ולא יניח כלל מיום לחברו. כי לאנשים פשוטים הרוצים לזכות לנפשם לאחז בדרך הצדיקים, בודאי טוב לפנייהם הנהגה הראשונה הנ"ל. הינו לבלי להניח אצלו הממון כלל מיום לחברו. והפליג בשבח מעלת הנהגה זו והאריך בשיחה זאת. וכפי המובן מדבריו אז היה שהיה חפץ ומשתוקק לזכות אותנו להגיע להנהגה הקדושה הזאת למדרגת בטחון הנ"ל לבלי להניח שום ממון מיום לחברו:

¹⁴ חיי מוהר"ן אות תקא (נח) מכבר אמר שחפץ מאד שיהיה לנו פרנסה. אף על פי שבטחון גם כן טוב מאד, אף על פי כן טוב מאד כשזוכין שיש לו מעמד פרנסה, כי במקום עבודת הבטחון במקום זה יעשה עבודה אחרת. כלומר פי אם לא יהיה לו מעמד פרנסה ויהיה לו בלבול הדעת מהפרנסה ויצטרך בכל פעם לחזק עצמו במדת הבטחון, במקום זה יעסק בעבודה אחרת והתחזקות אחר בשאר עניני עבודת ה', והבן. ואף על פי כן אמר שהעקר הוא בטחון, ואמר בזה הלשון נאר בטחון:

¹⁵ לכאורה זה חידוש של רבנו כי בספרים אחרים מבואר שלימות הצדקה היא כפי גדול השמחה שהיא נעשית עיין בעל העיקרים מאמר ג' פרק לג. ומדרש שמואל על אבות (א' ה')

הדיבור

גדר אדם יש בו מדרגות רבות דהיינו ממעלתו על החיה דהיינו דיבור של גוי, עד נבואה ורוח הקדש, שגם הם נכללות במדרגת הדיבור. כך משמע בתורה זו, ויתבאר עפ"י האריז"ל. רבנו מתחיל בביאור עניין הדבור, שהוא חיתוך הקול העולה מהריאה, ע"י חמש מוצאות הפה, והוא גדר אדם, וגם צדקה היא גדר אדם כמבואר בהקדמת הזוהר דף ג' ט"ו, שרות אמרה לנעמי אני עשיתי את בועז לאדם ע"י שקבלתי ממנו צדקה. ואומר רבנו שמדרגות הצדקה הן כפי מדרגת הבטחון שבה, כי מעלת הצדקה היא רק כשנותן מתוך בטחון של יחסר לו. נמצא שמדרגות הדיבור תלויות במדרגות הבטחון. וזה צריך ביאור. עוד צריך ביאור מה שבסוף התורה אומר שזה בחי' מה שהבעש"ט היה שומע דיבור מקול הכינור. ולא מובן כלל הקשר בין דיבור שהוא חיתוך הקול שלי לאותיות, לבין שמיעת דבור הכינור שהוא חיתוך קול חיצוני לאותיות.

ונראה לבאר מהות הדבור מראשית בריאתו באדם הראשון. דכתיב (בראשית ב' ז') וַיִּצְרֶךְ יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֹפֶר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאָפִיו נְשֵׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה: ותרגם אונקלוס "לנפש חיה" – לרוח ממללא. והרמב"ן שם ביאר לשון "ויפח" – כי הנופח באפי אחר מנשמתו יתן בו. נמצא שכח הדבור אפילו של גוי אינו עניין טכני אלא הוא כח אלוקי לא טבעי, דהיינו מה שאדם מחתך את קולו לאותיות ע"י חמש מוצאות הפה דהיינו אותיות אחה"ע – בגרון, בומ"ף – בִּשְׁפִי, גיכ"ק – בְּחִיף, דטלנ"ת – בְּלִישְׁנֵיהּ, זסשר"ץ – בְּשִׁנָּיִם, בלא כוונה, אלא ברצון לבד, זה כח אלוקי מנשמתו שפועל ע"י רצונו/ו".

ולפ"ז נראה שכבר לא רחוק לומר שכח האלוקי הזה מתגבר באדם לפי מדרגת הבטחון שלו, דהיינו לפי הדביקות שלו בהקב"ה ע"י הסתכלותו תמיד רק אליו ית' בתקוות מילוי כל חסרון שיש לו. וכמו שמצינו מדרגות בדיבור איתא בגמ' (ברכות לד:) על רבי חנינא בן דוסא שאמר אם תפילתי שגורה בפי וכו' מבואר שיש מדרגה שהקב"ה שולח תפילה לפיו, דהיינו אע"פ שרבי חנינא מחתך את אותיות התפילה בכח אלוקי שלו, אבל מתערב בכח הזה רצון שמים שיחתך באותיות של התפילה שהקב"ה שולח לו בפיו. עוד מצינו שהבית יוסף שהיה רגיל בלימוד משניות ולעיתים היתה המשנה מדברת מגרונו ואומרת לו אני המשנה המדברת בפין/ו"י וכתב ספר שלם (הנקרא מגיד מישרים) מחידושי תורה שהיתה המשנה מגלה לו. ומבואר שם שאמרה לו אע"פ שפסקה נבואה מישראל ממך לא פסקה. משמע שהנבואה מתגלית לנביא ע"י דיבור פיו של עצמו. וכנ"ל שגם נבואה היא מדרגה גבוהה של דיבור, ומשמע כדברי רבנו הנ"ל שמחדש שמדרגת הדיבור היא כפי הבטחון, דהיינו הסתכלות בדביקות אליו ית' כנ"ל. כי נבואה בודאי שהיא מתוך דביקות.

וכן מבואר בספר הגלגולים פרק לה/ט' סוד הנבואה שהיא קול דק רוחני מאד המתלבש בקול או דיבור או הבל של דיבור קדוש שהאדם דיבר בבחי' נפשי יצאה בדברו ונעשה מלאך ועלה למקומו למעלה, והנבואה מלבשת

¹⁰ הקדמת הזוהר דף יג: – ובגין כך נעשה אדם ולא כחיצ נבדל כי לכה לזמן על מעשה האדמה, כי כתיב הכא עשיה, וכתיב התם (רות ב יט) שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז וכמו שם מילת עשיתי עמו היינו שקבלתי לכה כך נעשה אדם היינו מעשה לכה: ויש בזה שני פרושים אחד עשיתי עמו לכה כמה שקבלתי ממנו כמאחז"ל וקרא לכה ל' יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית ופיוש שני האיש אשר עשיתי עמו היום היינו חני עשיתי אורו לאיש ואדם ע"י שקבלתי ממנו.

¹¹ בראשית פרק ב (ז) וַיִּצְרֶךְ יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֹפֶר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאָפִיו נְשֵׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה:

תרגום אונקלוס (ז) וברא יי אלהים ית אדם עפרא מן אדמתא ונפח באנפוהי נשמתא דחיי והות באדם לרוח ממללא:

רמב"ן (ז) ויפח באפיו נשמת חיים ירמוז לנו הכתוב הזה מעלת הנפש יסודה וסודה, כי הזכיר בה שם מלא, ואמר כי הוא נפח באפיו נשמת חיים, להודיע כי לא באה בו מן היסודות כאשר רמז בנפש התנועה (לעיל א כ), גם לא בהשתלשלות מן השכלים הנבדלים, אבל היא רוח השם הגדול, מפיו דעת ותבונה, כי הנופח באפי אחר מנשמתו יתן בו וזהו שנאמר (איוב לב ח) ונשמת שדי תבינם:

¹² ראה ספר טל אורות חלק א' פרק ג' אות ג' – נודע כי התהוות אותיות הדיבור אשר יוצאים מחמשה מוצאות הפה אינו דבר מוטבע בטבע, כמו דרך משל אותיות בומ"ף היוצאים מהשפתיים שהם הכלים לאלו האותיות, הנה אין הטבע נותן ליציאת ארבע חילוקי שינויי ביטוי אותיות אלו לומר שיהיו באים ע"י שינוי תנועת השפתיים, שהם לבד יהיו הסיבה לשינוי אותיות אלו, (על דרך הכינור שמוציא הניגון ע"י שינוי הכאת האצבעות), דהא נראה בחוש שאין הנפש מתכוונת כלל לשנות התנועות. אמנם האמת הוא, מה שהדיבור יוצא מהמוצאות ע"י שינוי התנועות של המוצאות, זה הוא ענין אלהי בכח הרצון של הנשמה, אשר האותיות נעלמים בהנשמה כיוו השמש בהשמש, כמו שנתבאר לעיל שגם בהרצון יש שכל ומדות ומחדו"מ לפי ערך דשם, והנשמה אשר שולחת הארותיה בענין הדיבור ממדריגה למדריגה עד אותיות המחשבה ומשם לאותיות הדיבור מההעלם אל הגילוי, עד בואם לגילוי גמור בה' מוצאות הפה. וזאת היא הסיבה אל שינוי התנועות, כמש"ל פ"א אות ג' ע"ש. והאורות של האותיות שבאים ממקור עליון, הם בכוחם הגדול משנים התנועות כולם כרגע, והאותיות הולכים בבחינת אורות וכלים ממדריגה למדריגה, עד שבאים לכלי המחשבה ה' מוצאות דמחשבה, כי המחשבה הוא ג"כ בחינת אותיות כמו הדיבור רק שהם רוחניות ודקות יותר. ומשם באים לכלי המוצאות דפה ונעשים בבחינת חומר וצורה, שהוא כלי מגושם בבחינת חומר ובתוכו האור בבחינת צורה, כמש"ל בפרק ב' אות א' עיין שם. והחומר של התהוות האותיות הוא ההבל היוצא מהלב ונעשה ממנו קול, כי הבל הלב כלול מאש מים רוח רוחניים (נגד הגוף הגשמי נקרא זה עדיין רוחני). שהוא בחינת חסדים גבורות שהוא מים ואש כנודע, ורוח הממוצע ביניהם שהוא הרחמים שהוא בחינת רוח.

¹³ לשון כזה חוזר שם טו פעמים. עוד ע"ש בביאורו על ספר שמואל ב' פ"ב – "אני היא המדברת עמך נשמתך לא הנפש ולא הרוח אלא הנשמה בעצמה והלא אם פסקה נבואה מישראל ממך לא פסקה". עכ"ל. ועיין לעיל לשון הרמב"ן על הפסוק "ויפח באפיו נשמת חיים" כי הנופח באפי אחר מנשמתו יתן בו וזהו שנאמר (איוב לב ח) ונשמת שדי תבינם:

בו ויורדת ומתלבשת בקול או דיבור או הבל של האיש המתנבא, ואזי האדם שומע את הנבואה מפי עצמו. כמ"ש (שמואל-ב כג ב) "רוח ה' דיבר בי ומלתו על לשוני". וכעין זה הוא רוח הקודש שהנבואה מתלבשת בהבל שלו העליון ויורדת ומתלבשת בהבל של המתנבא (או בקול או דיבור שלו/ו). וכן מבואר בחסד לאברהם מעין ב' נהר יט/כא.

ולפ"ז כבר לא כל כך רחוק לומר שכוונת רבנו בהסיפור על הבעש"ט ששמע דבור בקול הכינור, הוא כנ"ל שדיבור עליון התלבש בקול הכינור שירד והתלבש בהבל דיבורו של הבעש"ט ועי"ז שמע אותו. ומסתמא אין הכוונה לנבואה אלא לכרוז המתלבש בכל הקולות שבעולם כמבואר שם בספר הגלגולים הנ"ל/כב.

קושיות

- א. עיקר הבטחון ע"י השכל צ"ע הרי בטחון הוא פרי שלימות האמונה ואמונה היא היכן שלא מבין בשכל כמבואר בתורה ח' תנינא אות ז' יתבאר לקמן בפנים
- ב. עיקר הצדקה הוא הבטחון שלא יחסר לו כלל – צ"ע הרי לפום צערא אגרא, וא"כ לכאורה להפך כשנותן אע"פ שמרגיש שיחסר לו זו מעלה יותר, כי עושה רצון ה' להמליך אותו מתוך קושי דייקא, אבל אם מרגיש שלא יחסר מה המעלה שנותן. עיין תורה ד' תנינא וצויתי את העורבים לכלכלך שם מבואר שהצדקה נבחנת לפי שיבור האכזריות משמע ששיבור הקושי הוא חלק מהמצווה. ואילו כאן להפך הצדקה נבחנת לפי הבטחון שלא יחסר לו.

^ט ספר הגלגולים להאריז"ל פרק לה – אין הכוונה לשער הגלגולים אלא לספר הגלגולים של האריז"ל שאותו כתב מהרח"ו לפני שסידר את השמונה שערים. וזה לשונו שם – סוד הנבואה ודאי שהוא קול שלוח מלמעלה לדבר עם הנביא ההוא וכן רוח הקודש הוא באופן זה: רק כיוון שאותו הקול הוא עליון ורוחני אי אפשר לו לבדו להתגשם ולכנס באוזן הנביא אם לא שיתלבש תחילה באותו קול הגשמי שיצא מפי האדם ההוא בעסקו בתורה ובתפלה וכיוצא בו או מתלבש בו ומתחבר עמו ובא לאזן הנביא ושומע: ובלתי קול האדם אי אפשר להיות (אמר מא"ש זה סוד הפסוק משה ידבר והאלקים יענו בקול: ומאד מדוקדק מ"ש במדרש בקולו של משה) ואמנם יש כמה שינויים רבים כי במ"ש שבא אותו קול עליון ומתלבש תוך הקול שלו: גם אפשר שיתלבש אותו קול העליון בקול של צדיקים אחרים ראשונים שקדמו אליו הרבה או באותן שבזמנו ושניהם יבואו וידברו עמו: גם יש בחי' אחרות והוא יש באדם בחי' קול ודיבור והבל כידוע: ונמצא כי ג' חלקים יש באדם עצמו בקולו או בדיבורו או בהבלו וכן אפשר שיתלבשו קול העליון בקול או בדיבור או בהבל של צדיק אחר ואו שניהם בהתלבשות ההוא ידברו עמו ותחול עליו הנבואה: ולעולם לא יבוא הקול או הדיבור או ההבל של צדיק אחר אם לא שיהיה משורשו משורש נשמתו או שעשה איזה מצוה כפי גדר הצדיק ההוא ולכן בא ושורה עליו: וביאור הדבר שלא תטעה הוא זה כי הקול או הדיבור או הבל שכבר נעשו בהם מלאכים ורוחין קדישין הם הקול שאנו אומרים עליו שהוא קול עליון של הנבואה וזה הקול הנזכר בא עתה ומתערב עם זה הקול של עבשיו של האדם היוצא ממנו בעת ששורה עליו הנבואה כמ"ש (שמואל-ב כג ב) רוח ה' דיבר בי ומלתו על לשוני: כי הרוח ומלה הראשונה שורה עתה על לשונו ויוצא ממנו בחי' קול או דיבור מתוך גרונו ומדבר ואז האדם שומע אותם נמצא שהם כמה בחי' או שקול שעבר הראשון שלו מתלבש בקולו של עתה או בדיבורו של עתה וכו' או הבל שעבר בקול של עתה או בדיבור וכו' וכן כיוצא בזה כי המבין יבין כי הם בחי' רבות וכל זה בקול האדם עצמו וכן ע"ז הדרך ממש בקול צדיק אחר עם קולו של עתה כן כיוצא בזה בכל הנזכר והרי הם בחי' רבות לאין קץ: ואמנם ההפרש שבין הנבואה לרוח הקודש הוא כי הנבואה היא מן הקול או מן הדיבור שעבר שהוא מתלבש בקול או בדיבור או בהבל של עתה: אך רוח הקודש הוא מן הבל שעבר שהוא מתלבש עתה בהבל שלו: ואיני זוכה אם הוא הבל הראשון בהבל של עתה דוקא:

² שם מבואר שהוא מסתפק בזה ועיין ערבי נחל פרשת שמות שאומר אולי אפשר לפשוט ממה שאמר שלמה המלך שכל דבריו היו ברוח הקדש בספר קהלת "הבל הבלים אמר קהלת הכל הבל" רמו ששניהם גם העליון וגם התחתון הם הבל, דהיינו שרוח הקדש מתלבש בהבל עליון ויורד ומתלבש בהבל תחתון ונשמע לצדיק.

^{3א} חסד לאברהם מעין ב נהר יט – דע כי מן העסק שעוסק האדם בתורה ובמצוות מזה נבראו מלאכים קדושים, וזה כפי ערך עסק התורה שאם תהיה לשמה או יהיה המלאך הנברא משם קדוש מאד ונאמן בדבריו, וג"כ אם יהיה עסק התורה בלי שיבוש וטעות ח"ו, וכפי מה שחסר מאותו המצוה כן חסר אור המלאך ההוא. עוד שם – ודע כי סוד הנבואה הוא קול שלוח מלמעלה לדבר עם הנביא ההוא, וכן רוח הקדש באופן זה, וזה הקול העליון הרוחני אי אפשר לבדו להתגשם ולכנס באזני הנביא ההוא, אם לא שיתלבש תחלה באותו קול הגשמי שיצא מתחלה מפי האדם בעסקו בתורה ובתפלה, ומתלבש בו הקול העליון ובא לאוזן הנביא ההוא ושומע אותו, ויש שיתלבש בקול צדיק זולתו ויכנס באוזן הנביא והוא מצד שהוא שרש נשמתו, או שעשה איזה מצוה כפי גדר של הצדיק ההוא, ולכן בא ושורה עליו, וזה הצדיק או יהיה מן הראשונים שקדמו לו הרבה, או מאותם שבזמנו, ובו יתלבש הקול העליון: ויש בנבואה מודריגות זו למעלה מזו, והענין שיש באדם בחינת קול, ודיבור, והבל, והקול גדול מדיבור, והדיבור גדול מהבל, והנה זה הקול או הדיבור או הבל שכבר נעשו ממנו מלאכים ורוחין קדישין הם הקול שאנו אומרים עליו שהוא הקול העליון של הנבואה, וזה הקול הנזכר הוא בא עתה ומתערב בזה הקול של עבשיו של זה האדם היוצא ממנו בעת ששורה עליו הנבואה, וזש"ה רוח ה' דיבר בי ומלתו על לשוני, כי הרוח והמילה הראשונה שורה עתה על לשונו, ויוצא ממנו בחינת קול או דיבור מתוך גרונו ומדברים, ואז האדם שומע אותו.

^{3ב} והביאו חסד לאברהם מעין ה' נהר כז – דע כי כל מה שנגזר למעלה מכריזין אותו, ובפרט בעולם העשיה, אבל מצד עובי האויר אינו נשמע, אמנם כשהעופות פורחים דרך הפרחתם ועפיפתם הם חותכים האויר וחולקים אותו, ואז קול הכרוז עובר שם, ואלו הם העופות שאין להם דיבור הנקרא אבי"ש מודא"ש בלע"ז, ויש עופות ע"ד דיבורם וצפופים נצטרף קול הכרוז. וגם כל העבירות שהאדם עובר כולם נכרוזות ע"י ב"ד אחד ושליח ב"ד ההולך עמהם, אמנם מצד עובי האויר אינו נשמע כנזכר, וז"ס כי עוף השמים יולך את הקול, כי מתערב קולו עם קול הכרוז ועי"ז הוא מוליך את הקול, וכנגד האלמים הנו' אמר ובעל כנפים, שהוא העוף שאין לו דיבור כלל רק בחינת היותו בעל כנפים לבד ע"י כנפיו מגיד דבר, כי כל הגדה הוא ברמו ובחשאי וכפי תנועות עפיפתו ניכר קול הכרוז, גם ב' העניינים יחד הם בעופות שהם בעלי צפופים, כי לפעמים מצפופים ולפעמים מעופפים. אמנם טעם העופות הנקראים אבי"ש מודא"ש דע כי אלו הם נמשכות מצד לילית ההורגת הילדים שעדיין לא הגיעו לערך דבור, וכל אותם הנשמות בפרט אם הם רשעים כולם הולכים ודבקים עם אלו העופות האילמים והולכים עמהם ועם לילית, ולכן אין להם כח דיבור:

ג. לכאורה תכלית הצדקה היא להחיות את העני, ואפילו בלא מתכווין כגון שנפל ממנו סלע ומצאה עני (כמבואר בפרש"י דברים כד יט) ומדוע היא נבחנת בבטחון ולא בעני הגון ובכמות הנתינה? בודאי נבחנת גם בזה אבל כאן הדגש על איך זוכים לגדר אדם במדרגה גבוהה. ובאמת ראה בתורה כה שנתנה לעני שאינו הגון אע"פ שמצד הנותן לא גרע במדת הנתינה אבל מצד מצות הצדקה גרע ועל זה קילל ירמיה את אנשי ענתות שלא יזכו ליתן לעניים הגונים. וראה בהיכל הברכה ואתחנן (דברים ה' כה) הזכות העצומה ליתן לעני הגון באמת עד שלפעמים הקב"ה מעדיף ליתן פרנסה לעני בדרך נס, כי לא נמצא מי שראוי ליתן צדקה לכזה עני הגון.

ד. בנתינת צדקה יש שני ענינים אחד החסד שלמטה שמעורר חסד עליין לכן אדרבה הנתינה גורמת להשפעה יותר ועל זה נאמר בחנוני נא בזאת. עניין שני מה שמבואר שהצדקה שנותן היא לא מהשפע שלו אלא ממה שהופקד בידו וזה מדויק בפסוקים דכתיב בפרשת ראה (דברים טו ז) לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיק האביון; ומקשים מדוע מצות צדקה נאמרה בתורה בלשון שלילה, ותירץ המגיד מדובנא שם כי באמת העשיר רק צינור לשפע של העני לכן המצווה היא רק שלא יעצור את השפע מלהגיע לעני שהוא בעליו האמיתי. וצ"ע לפי הביאור שהעני נוטל את שלו נמצא שהעשיר כן נחסר ע"י הצדקה, אלא שזה לא שלו. ולמעשה לא יודע כמה מהממון שאצלו הוא הפקדון ולא ברור כמה יתן? אבל לפי הביאור הראשון ברור שכמה שיתן יקבל יותר, כי באמת הנתינה מעוררת נתינה מלמעלה ונשפע לו שפע יותר ממה שנחסר לו.

ה. עיקר הצדקה ע"י בטחון שבוטח שלא יחסר לו. וצ"ע מתורה רנב שם אומר רבנו שעל פי הטבע כשנותנים צדקה נחסר מאתו מה שנתן, אבל ע"י אחדות בין הצדיקים יכול ליתן ולא יחסר לו כלל. מבואר דזה מעל הטבע שלא יחסר לו ואילו כאן ובחז"ל הרבה מבואר שלא יחסר לו משמע שזה הטבע ולא צריך להיות צדיק גדול כדי שלא יחסר לו. ואולי כיון שכוונת חז"ל שאע"פ שכשנותן נחסר לו, אבל לאחר זמן יחזור השפע שנתן ויותר, הכוונה שם בתורה רנב שע"י אחדות הצדיקים כיון שאחדות כזו היא מעל הטבע אזי אפילו בזמן שנותן לו יחסר לו ואולי הכוונה להנהגה שמעל הטבע הקב"ה יזמן לו חסרונו מיד וצ"ע.

ו. כיון שדיבור הוא גדר אדם כיצד התוכי מדבר? והאם גם אדם יכול לדבר כתוכי, או שכח הדבור של אדם בהכרח הוא אלוקי. וצ"ע מדוע אדם הנברא ע"י ספר היצירה אין לו דבור כמו תוכי? וצ"ע לפי ביאור הטל אורות שמוכיח שהדבור הוא כח אלוקי ממה שאדם לא צריך לכון בחיתוך הקול, א"כ גם התוכי לא מכון האם גם אצלו זה כח אלוקי? זה בוודאי לא מסתבר, וא"כ מה זה כן?

עד כאן ההקדמה

*

תורה רכה [בג]

דע (כ"ד) **כשהריאה** שהיא האבר בגוף ששואב אויר מבחוץ, ומברר חלק מהחמצן שבו, ומערב אותו בדם שעובר דרכו מהלב וחוזר ללב, ופולט את האויר הנותר לחוץ. וכשפעולת הריאה בשלימות, עי"ז מדת הבטחון דהיינו שלימות האמונה בהקב"ה, הוא בשלימות, כי עיקר הבטחון בשלימות הוא ע"י השכל, לא שכל פנימי של הבנת הדבר, אלא שכל מקיף שמבין למה צריך להאמין, כ"ש (תהלים קמה) (כ"ה) עיני כל אליך ישברו (כ"ו) (כ"ז), עיני זה בחי' השכל, כי יש עיני השכל, כ"ש (בראשית

²² לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו

^{כד} עיין שיח שרפי קודש – חלק ה אות קלח – אמר פעם המגיד מטרהו"ץ ז"ל בצחות: היכן שהשתמש רבנו במאמריו בלשון 'דע' הרי הוא כהבזק מעולם האצילות, 'אואו דער רבי זאגט דע, איז דאס א פונק פון אצילות'. כל כך גבוהים נוראים וקדושים הם..

וצ"ע לכאורה מדבר כאן מעניין טבעי של הריאה ומה כאן ההבזק מעולם האצילות. אבל אולי הכוונה להמשך שהיא השגה נפלאה שמדרגת הדבור תלוי במדרגת הבטחון.

^{כה} תהילים פרק קמה (טו) עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו: מצודות דוד – (טו) אליך ישברו – למלאות די מחסורם. בעתו – לכ"א בעת הצריך לו: מצודות ציון – (טו) ישברו – ענין תקוה כמו כולם אליך ישברון (תהלים קד):

^{כז} עיין לעיל תורה עו

^{כו} תורה עו – וזהו בחינת מעלת הבטחון. כי הבטחון הוא בחינת הסתכלות, שמתחיל וצופה בעיניו להשם יתברך לבד, ובזמן בו, בבחינת (תהלים קמ"ה): "עיני כל אליך ישברו". כי על ידי ההסתכלות בבטחון גם כן עושה כלי, דהיינו גבול זמן. כי ההשפעה יורדת מלמעלה תמיד, אך שהיא בלא זמן. כי לפעמים דבר שצריך לו עכשו, יבוא בשמים או שלש שנים. אך על ידי הסתכלות בבטחון, עושה להשפעה גבול זמן, שתבוא השפע בעת זמן שהוא צריך. וזה פרוש הפסוק: "עיני כל אליך ישברו", על ידי זה, נותן להם את אכלם בעתו". פרוש: בהסתכלותו בעיניו להשם יתברך, דהיינו בחינות בטחון, בחינת: "עיני כל אליך ישברו", על ידי זה: "אתה נותן להם את אכלם בעתו". 'בעתו' דיקא, דהיינו בעת זמן שהוא צריך. כי הבטחון שהוא בחינת הסתכלות, עושה כלי וגבול זמן כנ"ל:

ג/כח) ותפקחנה עיני שניהם ופרש"י/כט) על שם החכמה נאמר. כי בוודאי אי אפשר להסתכל אל ה' בעיני בשר, אלא רק בעיני השכל, שעל ידן האדם מכוון עצמו להיות מאמין באמת, עד שכל תקוות מילוי חסרונו תהיה רק מזה' ית', שזו שלימות האמונה הנקראת בטחון. כי בטחון פירושו שהאדם מרגיש כתינוק בחיק אמו, שאין לו שום דאגת הרגע הבא, וכל תקוות מילוי חסרונו מופנה רק לאמו בלבד, ואין לו שום ספק ביכולתה לספק לו כל צרכיו. ולזה צריך אמונה חזקה מאד, וזהו שכתב הרמב"ן שבטחון הוא פרי שלימות האמונה. כי האמונה היא הסתכלות, בחי' "עיני כל אילך ישברו" דהיינו שכל תקוות מילוי החסרון שלי היא רק אליו ית', וכשמקיים זאת בשלימות אזי נולד הבטחון, דהיינו שנעשה בוטח ושלו בלא שום דאגת הרגע הבא, ממש כתינוק בחיק אמו הנ"ל. נמצא שהבטחון מורכב מהסתכלות, שמולידה חוסר דאגה. ובאמת כל אחד מהם נבחן במצב ההפכי של חבירו. כי הדאגה נבחנת כשאין שום סיכוי כלל אפילו בהשתדלות ואעפ"כ אינו דואג. אבל ההסתכלות נבחנת דווקא כשיש סיכוי ע"י השתדלות ואעפ"כ הוא פונה אליו ית' ובוטח בו.

ולפי השכל כן הוא הבטחון כי שלימות השכל של אמונה, הוא עד כמה עיני השכל פונות תמיד/ל' רק אל הקב"ה. **כי יש כמה מעלות ומדריגות בבטחון עד אין סוף, בבחי' (ישעי' כו) ל"א) בטחו בה' עדי עד,** פשוטו של מקרא שהנביא אומר לישראל בטחו בה' תמיד. ורבנו דורש שיש בבטחון מדרגות עדי עד, דהיינו מדרגות רבות עד אין סוף, **והכל לפי השכל כנ"ל/ל"ב,** דהיינו שיש מדרגות רבות בשלימות ההסתכלות אליו ית'. מהסתכלות שיש בה גם פניות עד הסתכלות שהיא התכללות בו ית' בשלימות שאז לא שייך שום פניה כלל. ובתורה עו/ל"ג ביאר שצריך לזה שכל צח שעי"ז רואה בעיני שכלו תמיד את ה' ית', וצריך לזה תשובה שלימה.

והבטחון תלוי בשכל, כי לאמונה צריך שכל, ואע"פ שאמונה מתחילה היכן שנפסק השכל (תורה ח' אות ז') הכוונה שמה שאני יודע (בשכל פנימי) אני לא צריך להאמין, אבל היכן שאני לא יודע, שם אני צריך שכל גדול מאד (שכל מקיף) כדי לדעת במה להאמין. וזה הכוונה כאן שהבטחון לפי השכל, דהיינו לפי גודל השכל המפנה את כל הסתכלותי רק להקב"ה.

^{כ"ב} **בראשית פרק ג' (ו) ותרא האשה פי טוב העץ למאכל וכי תאווה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל:** (ז) ותפקחנה עיני שניהם וידעו פי עירמם הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגרת:

צרוך המור – ותפקחנה עיני שני הם כבר פירשתי למעלה שמיד בחטאם מתו, ותפקחנה עיניהם כמתים שפותחים עיניהם אחר מיתתם. ולכן נאמר וידעו כי ערומים הם ולא אמר ויראו, כי המתים אינם רואים אבל מידע ידעי (ברכות יח ע"ב). ועל דעת הפשט אמר ותפקחנה, להורות שעד כאן היו סתומים. וכן האמת כי האדם השלם אף על פי שיש לו עינים ואזנים אינו רואה ואינו שומע בעיניו זה העולם. ולזה אמר דוד ע"ה (תהלים קיט, יח) גל עיני ואביטה, כי מי שאומר כן נראה כי עיניו סתומות ומכוסות וצריך לגלותם. וכן אמרו (שבת פח ע"ב) עלובים ואינם עולבים שומעין חרפתם ואינם משיבין עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (שופטים ה, לא), והרמוז כי השלמים אין ראוי שיראו ושישמעו חרפתם וכשיעשו כן השם בעבורם.

^{כ"ג} **רש"י (ז) ותפקחנה וגו' –** לענין החכמה דבר הכתוב ולא לענין ראייה ממש וסוף המקרא מוכיח:

שפתי חכמים (ט) כלומר לענין החכמה של ידיעה נאמר שנודע להם עכשיו מה שאבדו, ר"ל היא מצות ומעץ הדעת וגו'. (רא"ם). ונ"ל דלענין החכמה של דעת טוב ורע הכתוב מדבר, וכמו שכתב הרב לעיל (ב, כה), ואע"פ שניתנה בו דעה לקרוא שמות לא ניתן בו יצה"ר עד אכלו מן העץ. ומה שכתב וסוף המקרא מוכיח היינו שלא אמר הכתוב ויראו כי ערומים הם אלא וידעו שמע מינה שנתחדש בהם ידיעה וכו'. (נחלת יעקב):

^ל **אע"פ** שלא המדרש עיקר אלא המעשה ובמעשה צריך להיות על הקרקע, אפשר להשתמש בחלק מהמוחין למעשה הגשמי ובאר להשאר דבוק בהקב"ה.

^{ל"א} **ישעיהו פרק כו (ד) בטחו בידוד עדי עד פי ביה' ידוד צור עולמים:**

רד"ק (ד) בטחו בה' עדי עד – עד עולם,

^{ל"ב} **עייני עונג שבת** (לרבי אפריםמל קורקובסקי) פרשת לך לך עמ' טא מבאר את הרמב"ן שאמר שאברהם איבנו חטא במה שירד למצרים ובמה שאמר אמרי נא אחותי את וקשה הרי חז"ל מנו זאת כעמידה בניסיון שירד למצרים ולא שאל וכן שאשתו נלקחה לפרעה ולא הרהר אחר הקב"ה ומתריך שיש הרבה מדרגות בביטחון ואם היה נשאר בארץ ובוטח בה' היתה זו מדרגת בטחון גדולה יותר.

^{ל"ג} **תורה עו –** על כן בכל יום ויום צריך התחדשות המחין, כמה שכתוב (איכה ג): "חדשים לבקרים" וכו', וכמה שכתוב: "המתחדש בטובו וכו'. (פי חדוש המת). דהיינו שזוהי לשכל חדש, ושכלו הולך וגדול בכל פעם, וזהו בחינת ראייה. כי ידיעת השכל הוא בחינת ראייה, שידע ומכין הדבר על בריו, כאלו רואה אותו בעיניו בראייה יפה, וכמו שכתוב (בראשית ג): "ותפקחנה עיני שניהם", ופרש"י: "על שם החכמה נאמר", כמובא בדברי רבנו כמה פעמים: ובכח הראות יש שתי בחינות, כי מי שפח הראות שלו יפה, יכול לראות מרחוק, ואין צריך להתקרב אל הדבר שצריך לראות. אבל מי שאין כח הראות שלו חזק, הוא צריך להתקרב להתקרב לראות, ולהסתפל בו יפה. כן בעבודת השם יתברך, יש מי שמחו צח, ויכול להתפלל או ללמד בלי עיניו. ויש מי שצריך להעלות במחשבתו מקדם שידבר, ואם ידבר מקדם שיעלה במחשבתו, יהיה הדבור בלא מחשבה, והוא בחינת אחר הדברים. וזהו בחינת מחין דקטנות, שהם בחינת דינים. ומי ששכלו צח הוא בגדלות המחין, והוא בחינת רחמים וחסדים. כמאמר חכמינו, זכרוננו לברכה (ברכות ל"ג): "גדולה דעה שנתנה בין שני שמות, שגאמר: "פי אל דעות ה'". ואל הוא חסד, כמו שכתוב (תהלים נ"ב): "חסד אל כל היום". וה' הוא רחמים, כמו שכתוב (שם קי"ט): "רחמיך רבים ה'". אך אי אפשר להתפלל בשכל צח, עד שישב בתשובה שלמה על חטאיו. כמו שכתוב (דברים ל): "ומל' ה' את לבבך", ותרגומו: "יעדי ה' ית טפשות לבך". ובאיזה תשובה נאמר, בתשובה מאהבה, שלא ישאר שום רשע כלל.

וזה המבואר בזהר (בלק קצח): אמונה היא כשמחבר אמת לצדק, כי אמת היא השגה ושכל גדול שאין עוד מלבדו ית', אע"פ שבעצם זו אמונה ולא שכל, הכוונה כנ"ל כי יש שני סוגי שכל, יש שכל פנימי שאני מבין את הדבר, ויש שכל מקיף ממקום גבוה יותר שאני משכיל לדעת למי להאמין, אבל זה לא נתפס במהלכי שכל והסברים אלא שכל שמאיר בלב בבחי' השגה עד שמרגיש בלבו שאין עוד מלבדו ורק בו צריך להאמין ואותו להמליך. ורק שכל כזה יכול לחזק את האמונה עד שהיא תהיה שלימה בבחי' בטחון.

מבואר בגמרא/ל^י שקודם שנולד האדם נגזר עליו אם יהיה חכם או טפש, אבל להיות צדיק או רשע זה בידי כל אדם, וכמחז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ויראת שמים תלויה באמונה. כי רק כפי האמונה בהקב"ה כך יכול להיות ירא ממנו. ואמונה תלויה בשכל כנ"ל, דהיינו בשכל לדעת למי להאמין. וזה בידי של כל אדם שאינו שוטה.

ומבאר רבנו כאן שהשכל הזה תלוי בשלימות הריאה, ואין הכוונה לשכל עצמו, אלא לתיקון המח שיהיה בבחי' נר ה' נשמת אדם, מתוקן כראוי כדי לקבל בו את שלהבת השכל. וכמבואר בספרי המחקרים שאם השמנים העולים אל המח לא עולים כראוי אזי המח מתייבש והאדם נעשה משוגע או שוטה, על כן צריך לשמור על הריאה, שהיא השומרת על הלחלוחית העולה למח שלא תתייבש מחום הלב.

ועיקר השכל ע"י הריאה, כמבואר בספרי המחקרים הקדמונים/ל^י כי עיקר השכל הוא ע"י הלחלוחית העולים אל המוח, שהם בחי' השמן, והמוח היא הפתילה, והנשמה שבמוח הוא האור.

נמצא שעיקר קיום השכל הוא ע"י הלחלוחית שבגוף כנ"ל שהיא בחי' השמן שבפיתלת המח, והלחלוחית היא המרה/ל^י הלבנה הוא על ידי הריאה, ששומרת שהיא לא תתייבש מחום הלב **כמובא** (בת"ז תיקון יג ד' כז ע"ב)/לח"ן/ל^ט אלמלא כנפי ריאה דמנשבי על לבא הוי ליבא אוקיד כל גופא אם לא הריאה שמנשבת על הלב, היה הלב שורף את הגוף. ורבנו מפרש על פי המחקרים הקדמונים שאם הריאה לא היתה מנשבת על הלב, היה חום הלב מייבש את הליחה שהיא השמנונית העולה אל המח כשמן בפיתלת הנר, לקיים את השכל שבו.

^ל נדה דף טז: דרריש ר' חנינא בר פפא אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו ונטל טפה ומעמידה לפני הקדוש ברוך הוא ואומר לפניו רבונו של עולם טפה זו מה תהא עליה גבור או חלש חכם או טיפש עשיר או עני ואילו רשע או צדיק לא קאמר כדר' חנינא דא"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו'.

^{לה} **שבילי אמונה** – הנתיב הרביעי – השביל השני – הריאה הוא מבשר רך ורפה כמו אספוג וניזונית אחר כל האברים והיא מלאה צנורות וקנקנות כדי שתקבל רוח גדול ואז תרחף ותנשב היטב על הלב. ויש בה חתיכות רבות כדי שיביאו רוב אויר ללב כשירחפו כולם כמו שעושיין בכלי שמנשביין בו בימי הקיץ שיוצאין ממנו חתיכות הרבה למען יניעו אויר הרבה והיא נעשית כפולה בשתי חתיכות. שאם תקבל האחת היזק שתשלים האחרת פעולתה. ועוד לפי שפעולת נשימתה היא לתועלת גדולה על הלב שהיא מנשבת עליו להביא אליו אויר קר מבחוץ למזג חומר הגדול ולדחות מעליו קיטור העשני היוצא ממנו ועולה למעלה דרך הקנה ולא יוכל הלב לסבול בשום פנים העדר משיכת האויר כי אם ינוח כרגע ממשוך האויר ההוא יגיע מפני חומו אכן ההכרח הוא שיתקרר מרתיח' אשו וחומו באויר הנמשך אליו מחוץ ולדחות מחומו ומשלהבת אוירו ולכן יוצא גיד א' מחלל הלב לריאה שבו נעשים אלו שתי הפעולות ההפוכות כי הוא מקבל האויר הקר ממנה ומוציא האויר החם לחוץ. ונמצא בריאה תועלת אחרת והוא להעלות ליחה למוח ואז יתיישב הדעת. כי המוח הוא כפתילה שבנר. וליחה העולה לו מן הריאה הוא כשמן שבנר ומעמידים שניהם שלהבת הנפש שהיא דולקת כאש ולהבה כי היא חמה ויבשה. אמנם בהיות רוב יובש במוח בכלות השמן שבנר אזי שלהבת הפתילה בורחת וישאר האדם ההוא בבלי דעת ומשוגע. ונמצא לקצת מחכמי המחקר שכתבו שהריאה הוא מקום לליחת הלבנה, כמו שהטחול הוא מקום לשחורה, והכבד לדם, והמרה לירוקה. אמנם אחרים כתבו כי אין לליחה הלבנה מקום מיוחד כי הוא בכל מקומות הגוף לפי שהיא צריכה לגדל הגוף כשיתאחר מזונו וגם היא מלחלחת איברי הגוף והפרקים והחוליות שלא ייבשו מרוב תנועתם ויתילדו אבעבועות בריאה. וראוי לו ללחוך בכל יום זפת שחוק מעורב עם דבש. ויקרה פעמים השיעול והוא מין ממיני חולי הריאה. וגדר השיעול הוא תנועה משותפת מן הנפש הטבע עוברת על הדרך הטבעי לכלי הנשימה להסיר ההיזק מהם.

^{לו} **כמבואר** בשבילי האמונה הנ"ל שיש ארבע מרות אדומה בכבד, וירוקה בכיס המרה מחובר לכבד, ושחורה בטחול, ומרה לבנה, נחלקו בה אם היא בריאה או בכל הגוף.

^ל בתקפא וכן בכל המהדורות כתוב (ת"ז ת"ג ד' כז ע"ב) חו טעות כי צ"ל תיקון יג וכן כתב מהר"ת לעיל בתורה ס (דף ע"א) [ותורה ע"ח (דף ע"ב)].

^{לח} תיקון יג דף כז: – וממשיך ואמר וּבְקִנְיָה סְלִיק קוֹל מְלָכָא (ה"א הגר"א) וכנה הכוח הגושז כנפי הריאה, יולא הקול מן הלב לך קנה הריאה, וְאִיהוּ אֶשׁ אֹכְלָא מְאֻדָּנָא יְמִינָא דְלְבָא דְאִיהִי כְלִפֵּי כְבֵד וזה הכוח הוא אש אוכלת הרומזת על דינים קשים, היוצאים מאוזן שאו חלל הימני של הלב, שאו סמוך לכבד שהוא אש שורף, לכן הוא לין קשה, וּמִנְיָה נְפִיק דְבֹרֵר וְזוהו הכוח יולא הדבור שאו לשון קשה, וְזומו על המלכות שעיקרה גבורות, הִדָּא הוּא דְכָתִיב וְזו שכתוב הִלָּא כִּה דְבָרֵי פְאֵשׁ הֵיטו "דכרי" הס מדין קשה כחש, וְאִי לָאו כְּנָפֵי רִיָּאָה דְנִשְׁבִּין עַל לְבָא וְאֵס לָא כְּנָפֵי הַרְיָאָה הַגּוֹשְׁזוֹת עַל הַלֵּב, הִנְהוּ אֹקֵיד פְּל גּוֹפָא הִיֵּה אֵשׁ הַכְבֵּד שׁוֹרֶפֶת אֶת כָּל הַגּוּף, כִּי הַכְבֵּד מַעֲלָה אֵשׁ לֵלֵב, וְכַפֵּי הַרְיָאָה מַקְרִיחוֹת אֶת הָאֵשׁ שְׂלֵב, וְר"ל אֵס לָא שְׁהַמְשֵׁךְ גְּבוּרוֹת מְמוֹתָחוֹת שֶׁל הַכֵּיס מְמוֹתָחוֹת אֶת הַמְשֵׁךְ גְּבוּרוֹת שֶׁל הַמַּלְכוּת, לָא הֵיֵה יִכוֹל הַעוֹלָם לְהַתְקִיֵּם מַחְמַת לֵינִים הַקָּשִׁים שֶׁל הַמַּלְכוּת. (כ"ל"ר והגר"א ח"ט)

^{לז} בדפים שלנו דף כח. ועין מזה גם בתורה ס' את ג' ובתורה ה' תנינא את ז' ואת טו ותר' תנינא את יב, ובספר שבילי אמונה נתיב ד' שביל ב' ד"ה הריאה – המוח כפתילה שבנר.

וזה דהיינו הריאה המנשבת על הלב לקררו, זה בחי' (שמות כה/י) והיו הכרובים פורשי כנפיים מא על הכפורת, דהיינו על מכסה ארון הקודש, שבקדש הקדשים, שבו היו הלוחות, וכמבואר בזהר שכנפי הכרובים שהיו פורשים מעל הכפורת, הם בחי' הריאה המנשבת על הלב, כי הכפורת רומזת לכפורתא דליבא (זהר פנחס ד' רלד ע"א) מ"ב/מ"ג כי ארון העדות והכפורת המכסה עליו רומז למלכות שהיא בחי' לב, וכנפי הכרובים הם מלאכים שמנשבים מוחין אל המלכות להמתיק אותה מדיניה. נמצא שע"י הריאה נתקיים הלחלוחית שלא יתייבש ע"י הלב, ועי"ז קיום השכל שהוא בחי' נר דולק כמ"ש נר ה' נשמת אדם/מ"ו ע"י הלחלוחית כשלהבת הנר ע"י השמן הנמשך בפתילה כנ"ל, וע"י השכל עי"ז נעשה הבטחון כנ"ל. נמצא ששלימות השכל שעל ידו הבטחון הוא ע"י שלימות הריאה כנ"ל:

עד כאן דיבר מהריאה שבה תלוי השכל שבו תלוי הבטחון

ועתה יבאר שהדבור הוא הגדר אדם

ואזי על ידי השכל יכולין לעשות מהציפצוף, דהיינו הקול היוצא מהקנה, שהוא רק קול פשוט וציפצוף, שהוא גדר החי, שיהיה נעשה דיבור, שהוא גדר אדם, ע"י ה' מוצאות הפה [מ"ה] שהם הגרון החיך הלשון והשיניים והשפתים, שמחתכים את הקול העולה מהריאה דרך הקנה אל הגרון, וע"י חמש מוצאות פה הנ"ל הגרון שמחתך אותיות אחה"ע, והחיך שמחתך אותיות גיב"ק, והלשון שמחתך אותיות דטלנ"ת, והשיניים שמחתכות אותיות זשר"צ, והשפתים מחתכות אותיות בומ"פ, עי"ז נעשה הדיבור. כי עיקר ההבדל שיש בין אדם לחי, הוא ע"י חיתוך הדיבור, שנעשה ע"י כח אלוקי/מ"ו שנפח הקב"ה באדם/מ"ז, מעלה על הבהמה, דהיינו שהוא גדר האדם שהוא מדבר, בבחי' מה שאמר הקב"ה למשה רבנו (שמו' ד/מ"ח) מי שם פה לאדם פשוטו של מקרא שמשו רבנו טען שלא יכול לגאול את

^מ שמות פרק כה (טז) ונתת אל הארץ את העדת אשר אתן אליך: (יז) ועשית כפרת זקב טהור אמתים וחיצי ארפה ואמה וחיצי רחבה: (יח) ועשית שנים קרבים וקב מקשה תעשה אתם משני קצות הכפרת: (יט) ועשה קרוב אחד מקצה מזה וקרוב אחד מקצה מזה מן הכפרת תעשו את הקרבים על שני קצותיו: (כ) והיו הקרבים פורשי כנפים למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת ופניהם איש אל אחיו אל הכפרת ידיו פני הקרבים: (כא) ונתת את הכפרת על הארץ מלמעלה ואל הארץ תתן את העדת אשר אתן אליך: רש"י (כ) פרשי כנפים – שלא תעשה כנפיהם שוככים אלא פרושים וגבוהים למעלה אצל ראשיהם שיהא י' טפחים בחלל שבין הכנפים לכפרת כדאיתא בסוכה (דף ה):

^{מא} מתרצו - כנפים

^{מב} בתקפא - פנחס ד' רלד ע"א) ובתשכט הוסיף תיבת זוהר

^{מג} זוהר פנחס רע"מ דף רלד. – ובזמנא דכנפי ריאה וזמן שכנפי הריאה שהם צ' מלאכים רפא"ל ולקוי"ל הגזכרים בזה, נשכין על לבא נשכים חוה על הלב, דהיינו שמצויים הארות הג"ר למתק את דיני המלכות, אז וחתמת המלך שכתב כלומר שנמתקים דיני המלכות, דתריין כנפי ריאה כי צ' כנפי ריאה שהם צ' המלאכים הגזכרים, עליהם נאמר והיו הקרובים פורשי כנפים למעלה, סוככים בכנפיהם על הכפרת ומפרש דא כפורתא דלבא זו היא כפורת של הלב, דהיינו המלכות שהיא בחינת ארון וכפורת ונקלחת לב, ולאו הכ' מלאכים סוככים בכנפיהם עליה, על ידי שמצויים לה הארות הג"ר דז"א.

^{מד} והנשמה היא השכל כמבואר בתורה לה אות ב' ג', ותורה טא אות ג', ותורה קצב, ותורה ח' תנינא אות יב.

^{מה} ה' מוצאות הפה גיב"ק בחיך אחה"ע בגרון דטלנ"ת בלשון ושר"י בשנים בומ"ף בשפתים, ועיין לעיל תורה לח אות ג'

^{מו} עומק סוד הדיבור עיין בספר טל אורות (לרבי יעקב מאיר) ח"א פ"ג עפ"י הסוד ומבואר שם שכח הדיבור אינו ענין טכני בלבד כדעת המחקרים שה' מוצאות הפה שהם לשון שפתים חיך גרון שיניים מחתכות את הקול. אלא הוא ענין אלוקי בכח הרצון של הנשמה, אשר האותיות נעלמים בנשמה, כזו השמש בשמש, ומשתלשל ויורד בבחי' אורות וכלים למחשבה, ויורד לה' מוצאות המחשבה, ולה' מוצאות הפה, ונעשים בבחי' חומר וצורה, דהיינו הבל הלב, ואור הנשמה וגם הבל הלב הוא אש מים רוח רוחני, המתלבש באמ"ר הגשמי וכו' עי"ש. כי אם לא כן מדוע אדם הנברא ע"י ספר היצירה אין לו כח הדיבור עי"ש.

^{מז} בראשית פרק ב (ז) ויצר ידוד אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה:

תרגום אונקלוס (ז) וברא יי אלהים ית אדם עפרא מן אדמתא ונפח באנפוהי נשמתא דחיי והות באדם לרוח ממללא:

רמב"ן (ז) ויפח באפיו נשמת חיים ירמוז לנו הכתוב הזה מעלת הנפש יסודה וסודה, כי הזכיר בה שם מלא, ואמר כי הוא נפח באפיו נשמת חיים, להודיע כי לא באה בו מן היסודות כאשר רמז בנפש התנועה (לעיל א כ), גם לא בהשתלשלות מן השכלים הנבדלים, אבל היא רוח השם הגדול, מפיו דעת ותבונה, כי הנופח באפי אחר מנשמתו יתן בו וזהו שנאמר (איוב לב ח) ונשמת שדי תבינם:

^{מח} שמות פרק ד (ד) ויאמר משה אל ידוד בי אדני לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשם גם מאז דברך אל עבדך פי כבוד פה וכבוד לשון אנכי: (יא) ויאמר ידוד אליו מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש או פקח או עור הלא אנכי ידוד:

יוסף בכור שור – מי שם פה לאדם – כלומר – אם הייתי רוצה, היית מדבר יפה, אבל איני רוצה, שזהו כבודי, שאדם שאין לו לא פה ולא לשון יעשה שליחותי, וישלים חפצי, ויעשה על ידו דבר גדול כזה:

חזקוני (יא) מי שם פה לאדם – כשאני בורא את האדם אני השם לו פה ולשון כ"ש שיש בי כח לתקן כובד פיך וכבוד לשונך לדבר צחות.

ישראל, כיון שהוא כבוד פה, ואמר לו הקב"ה מי נתן כח הדבור לבני אדם? אני! ובכוחי ליתן גם לך דיבור יפה ומתוקן. ורבנו מצא בפסוק זה רמז שהדבור פה, הוא גדר אדם. ועיקר ההבדל בין בעל חי לאדם הוא חיתוך הדיבור, דהיינו שהאדם עושה מהציפצוף והקול שזה יש גם לבעל חי, חיתוך האותיות והדיבור, דהיינו דבור שיכול לבטא את עצמו שזה גדר אדם. כי גם בהמות ועופות יש להם קול וציפצוף, רק שאין להם חיתוך האותיות והדיבור, וזהו גדר האדם שיכול לחתוך הדיבור כנ"ל.

עתה יבאר שגם אדם שכבר יש בו כח הדבור דהיינו גדר אדם, אין זה גדר אדם שלם עד שיהיה בו עוד גדר אדם דהיינו שיהיה בו מדת הנתינה, דהיינו שרגיל בצדקה. כי בעל חי כל מהותו היא הדאגה לקיום עצמו וזרעו, ולא שייך לו מדת הנתינה ורחמנות אמיתית, שזה גדר אדם, וכמו שיש הבדל גדול בזה בין גוי לישראל כמבואר ביבמות עט. 102^ט שהסימן של ישראל היא מדת רחמנות וגמילות חסדים שטבעה בהם, כך גם ישראל ככל שרגיל בצדקה ורחמנות וגמילות חסדים כך זוכה לגדר אדם במדרגה גבוהה יותר, ולמדרגת מדבר גבוהה יותר.¹

ולבא לבחי' גדר אדם, הוא ע"י צדקה, כי מדת הנתינה החסד והרחמנות אין לבעל חי, אלא לאדם, בבחי' הכתוב בבריאת האדם (בראשית א) 27^{כא} נעשה אדם וכת' שרות אמרה לנעמי (רות ב) 22^{כב} שם האיש אשר עשיתי עמו היום וכו' ולומד הזוהר גזרה שווה "נעשה" ו"עשיתי", מה התם במגילת רות הכוונה לצדקה אף כאן בבריאת האדם כתיב נעשה אדם לרמוז על צדקה כ"ש בזוהר [ג] 102^ט (הובא לעיל בסי' לו [ג] 102^ט) ש"נעשה אדם" ו"אשר עשיתי עמו", שניהם מדובר בעניין צדקה

מי שם פה לאדם – ספר ברית כהונת עולם – מאמר השבת – פרק ב – אשר יצר את האדם בצלם דמות תבניתו, והיא בחינת מדבר לרוח ממלאל דאית ביה, כמאמר הכתוב (שמות ד' י"א) מי שם פה לאדם, כי בחינת מ"י דאיהו נ' שערים כנודע (פרי עץ חיים שער קריאת שמע פרק י"ט), הוא נשמת שדי אשר תבינהו לשום בו פ"ה סוד חמשה מוצאות,

עץ חיים שער כח פרק ה – וז"ס הפה הניתן לאדם שהוא סוד המוחין שהיו נקרא' אל"ם שהוא שם מ"ה כנ"ל כי מ"ה גימטריא אלהים כזה מ"ם ה"א גם אלם מאלהים הוא מ"ה וכ"ו לכן עתה מתחיל התינוק לדבר וז"ש מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש מי הוא בינה וע"י החלב שמניקה שם פה לאדם ואלו הם ל"ב אלקים דעובדא דבראשית דמוח החכמה. ואחר היניקה נגדלו המוחין האלו עד י"ג שנים. עכ"ל. וכעין זה בספר הליקוטים שמות פ"ב ד"ה מי שם פה... ונחזור לענין.

יבמות עט. – ויאמרו לו הגבעונים אין לנו כסף וזהב עם שאול ועם ביתו ואין לנו איש וגו' יותן לנו שבעה אנשים מכניו והוקענום לה' וגו' מיפייס ולא פייסינהו אמר שלשה סימנים יש באומה זו הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים רחמנים דכתיב (דברים יג-יח) ונתן לך רחמים ורחמך והרבך ביישניך דכתיב (שמות כ-כב) בעבור תהיה יראתו על פניכם גומלי חסדים דכתיב (בראשית יח-יט) למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וגו' כל שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי להדבק באומה זו.

וכן מבאר בתורה ב' תנינא שהצדקה משם הדבור שהוא גדר אדם. ושם מבאר שברוב הדבור יש חלק דבור שנעשה באדם ע"י הצדקה. ועיין קיצור לק"מ תורה ב' תנינא אות ח' שכתב... ומי שאינו עושה צדקה וחסד פוגם בהדבור מאד והוא בבחינת בעל חי ואינו בכלל אדם כ"ל. עכ"ל.

תורה ב' תנינא אות ד' – כי יש רבוע הדבור, ועל כן פשטו ישראל בגלות, והיה הדבור בגלות (ד), נאמר במשה (שמות ד): "לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך" וכו', זה בחינת רבוע הדבור, אך בעה חלקי הדבור. כי יש דבור של צדקה, בבחינת (ישעיה ס"ג): "מדבר בצדקה", שזהו בחינת היתרון שיש לאדם על החי שהוא הדבור, שהוא גדר האדם והוא בחינת צדקה, שהוא גומל חסד עם הבריות שזה גדר האדם, שדרכו לגמל חסד, מה שאין כן החי. וזה שנאמר: "נעשה אדם", וכתיב: "ושם האיש אשר עשיתי עמו היום" וכו'. מה התם צדקה אף כאן צדקה' (הקדמת הזר דף יג). שעל ידי צדקה נקרא אדם, כי הצדקה שמשם הדבור הוא גדר האדם כנ"ל. וזה בחינת: "לא איש דברים אנכי", הינו הדבור של צדקה, בחינת (תהלים ק"ב): "טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו", דהיינו גמילות חסד וצדקה:

בראשית פרק א (כה) ויעש אלהים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינה ויבא אלהים כי טוב: (כו) ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש על הארץ:

רמב"ן – (כו) ויאמר אלהים נעשה אדם נתייחד בעשיית האדם מאמר בעבור גדול מעלתו, כי אין טבעו כטבע החיה והבהמה אשר ברא במאמר הקודם לו:

רש"י (כו) נעשה אדם – ענותותו של הקב"ה למדנו מכאן לפי שהאדם הוא בדמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהן וכשהוא דן את המלכים הוא נמלך בפמליא שלו שכן מצינו באחאב שאמר לו מיכה (מלכים א' כב) ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו וכי יש ימין ושמאל לפניו אלא אלו מיימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה וכן (דניאל ד) נגזרת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא אף כאן בפמליא שלו נטל רשות א"ל יש בעליונים כדמותי אם אין כדמותי בתחתונים הרי יש קנאה במעשה בראשית: נעשה אדם – אע"פ שלא סיעוהו וביצירתו יש מקום למינים לרדות לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהא הגדול נמלך ונטול רשות מן הקטן ואם כתב אעשה אדם לא למדנו שהיה מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו. ותשובתו כתובה בצדו ויברא את האדם ולא כתיב ויבראו: בצלמנו – בדפוס שלנו: כדמותינו – להבין ולהשכיל:

מגילת רות פרק ב' – (יט) ונתאמר לה חמותה איפה לקטת היום ואנה עשית יחי מפירך ברוך ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו היום בעו:

²² בהקדמת הזר דף יג:

היינו שע"י צדקה נעשה בחי' אדם שהוא בחי' דיבור כנ"ל, וזהו שבבריאת האדם לא כתוב נברא אדם אלא "נעשה אדם", כי הקב"ה ברוב ענוותנותו התייעץ עם המלאכים, שרוצה לעשות אדם, דהיינו לבוא אדם שיהיה בחי' עשיה שהיא הצדקה, דהיינו שתהיה מעלתו על בעלי החיים במדת החסד וצדקה.

וזהו שדרשו בגמרא (ר"ה ו.י.) את הפסוק (בדברים כג כד.)^{טז} "מוצא שפתיך תשמור וכו' אשר דברת בפריך", ואמרו שתיבת **בפריך** [פ] **זו צדקה**, וביארו התוספות שם כי מצינו לשון "פה בצדקה בישיעהו (מה כג.)^{טז} "יצא מפי צדקה". ורבנו מבאר על פי הנ"ל, שבפריך רומז לצדקה **כי ע"י צדקה נעשה הפה דהיינו הדיבור, שהוא בחי' גדר האדם [סב] [סג] בבחי' מי שם פה לאדם.**

^{יד} הקדמת הוזהר דף יג: – פקודא תשיעאה מצוה התשיעית, למיחן למסכני לוחן ולרחם על העניים, ולמיהב לון טרפא ולתת להם מזון די מחסורם, דקתיב כמו שכתוב **נעשה אדם בצלמנו כדמותנו** לכן כתוב **נעשה אדם** בלשון רבים, דהיינו **בשותפות**, **כלל דבר ונוקבא** הכולל זכר ונקבה שהם זו"ן, כי **בצלמנו** היינו עתידי הם העשירים, כי צלם הוא בוי"א שהוא עשיר בשפע רב, לכן ממנו יוצאים העשירים, **כדמותנו** היינו **מסכני** הם העניים, כי דמות היא במלכות שהיא בחינת דלה ועני, לכן ממנה יוצאים העניים, ומפרש דהא **מסכניא דדכורא עתידי** מצד הזכר שהוא ו"א יוצאים העשירים, ומסכניא **דנוקבא מסכני** ומצד הנקבה שהיא המלכות יוצאים העניים, ואמר **כמה דאנון בשותפא קרא** כמו שז"ן הם בשותפות אחת, **וחס דא על דא** וחס זה על זה, דהיינו ו"א חס על המלכות מצד התפארת שהוא בחינת מדת הרחמים, ו**יהיב דא לדא** ונותן זה לזה מצד הגבורה שבה העושר, ו**גמיל ליה טיבו** וז"א גומל לה חסד מצד החסד המשפיע שפע רב, **הכי אצטריה בר נש לתתא למיהו עתידי ומסכניא בחבורא קרא** כך צריך האדם למטה להיות העשיר והעני בהתחברות אחת, **ולמיהב דא לדא** ולתת זה לזה, ר"ל שיתן העשיר לעני בתורת צדקה, ו**לגמלאה טובא דא לדא** ולגמול חסד זה לזה בתורת גמילות חסד והלואה. (מ"מ ו"ט)

ומה שכתוב **וירדו בדגת הים וגומר, רוא דנן חמינן בספרא דשלמה מלכא** סוד זה ראינו בספרו של שלמה המלך, **דכל מאן דחס על מסכני** שכל מי שחס ומרחם על העניים לתת להם די מחסורם, **ברעותא דלכא** ונותן להם ברצון לכבו לשם שמים ולא לשם התפארות וכדומה, או **לא משתני דיוקניה לעלם מדיוקנא דאדם** (ה"ג והמ"ט) לא משתנה דיוקנו לעולם מדיוקן "אדם", ור"ל הצלם אלהים שבו שעל ידו נקרא "אדם", אינו מסתלק ממנו, לפי ששם אדם כולל זכר ונקבה, שהם סוד עשיר ועני, לכן העשיר הנותן לעני אין צורתו משתנה מצורת אדם, ו**כיון דדיוקנא דאדם אתרשים ביה** וכיון שצלם אדם נרשם בו, לכן **שליט על כל בריין דעלמא בההוא דיוקנא** הוא שולט על כל הבריות שבעולם באותו הצלם, ור"ל כמו שפני אדם שבמרכבה שולט על פני שאר החיות, כן הוא שולט בצלם אדם שבו על כל הבריות, **הדא הוא דכתיב** זהו שכתוב **ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ וגומר** פירוש ככה הצלם אלהים שבכם, **בלהו זעין ודחלין מההוא דיוקנא דאתרשים ביה** כל הבריות רועדים ויראים מאותו הצלם שנרשם בו, **בגין דדא הוא פקודא מעליא, לאסתלקא בר נש בדיוקניה דאדם על כל שאר פקודין** לפי שמצות צדקה היא מצוה חשובה, לעלות על ידה בצורת "אדם", ולזכות לצלם אלהים, יותר משאר מצוה, לפי שמצוה זו יש בה סגולה יותר משאר מצוה לזכות על ידה לצלם אלהים. **מנא לן** מנין לנו דבר זה, ואמר **מנבוכדנצר** הרשע, **אף על גב דחלם ההוא חלמא אף על פי שחלם אותו החלום, שיהיה נטרד מבני אדם שבע שנים, אבל כל זמןא דההו מיתון למסכני לא שרא עליה חלמיה** אבל כל זמן שחנן את העניים לא חלה עליו הגזירה כחלומו, **פיון דאשיל עינא בישא דלא למיחן למסכני** כיון שהטיל עין רעה שלא לחונן את העניים וחדל לתת להם צדקה, **מה פתיב מה כתוב שם על חלה מלתא פסום מלכא וגומר** שאמר דברי גאון (ממנוח מניאל פרק ז) **מיד אשתני דיוקניה ואטריד מן בני נשא** מיד נשתנתה צורתו לצורת חיה, ונטרד מבני אדם, **וגבין קף** ובשכיל זה כתוב **נעשה אדם** ולא כתוב נברא אדם, כדי לרמוז על מעשה הצדקה, כי **פתיב הכא עשיה** כתוב כאן לשון עשיה, ו**כתיב התם** וכתוב שם אצל רות **שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז** וכמו ששם מלת עשיתי היינו צדקה, כך נעשה אדם היינו צדקה, והיינו "אשר עשיתי" ר"ל אני עשיתי עמו צדקה, כמאמר חז"ל (ויקרא כג ל) יותר ממנה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית, ועוד רומז מה שכתוב "שם האיש אשר עשיתי עמו", פירוש שעל ידי הצדקה שנתן לי, עשיתי עמו שיהיה בצורת איש ואדם. (מ"מ ו"ט)

ואור יקר כאן הוא בשער ב' סימן יב עמ' ק' מבאר כמובא לעיל במתוק מדבש דקאי על ת"ת ומלכות ולא כסולם שפירש על בינה עלמא דדכורא דחסה על מלכות.

עוד עיין כאן ביאור הסולם לזוהר הזה ביאור יפה. (אולי פירש כן דהיה קשה לו כנ"ל מה הצדקה בנעשה אדם האם האדם עצמו או עשית האדם והוא פירש עשית האדם ואילו הרמ"ק פירש האדם עצמו שזה בפשט יותר דחוק קצת אבל בכלליות יותר קשור לנושא.

^{טז} מוהר"ן בתקפא

^{טז} תורה לו אות ג'

^{טז} **תורה לו אות ג'** – וזה שכתוב **בזהר (בהקדמה י"ג)** "נעשה אדם", על ידי התענית נתהוה בחינת אדם. **פתיב הכא נעשה, וכתיב התם "ושם האיש אשר עשיתי עמו"**, מה התם צדקה, אף כאן צדקה. ופרושו: כי בזהר מפרש שם שעל ידי צדקה הוא בדיקנא דאדם, ולמד שם ממקרא זה, **נעשה אדם, פתיב הכא עשיה, וכתיב התם "ושם האיש אשר עשיתי עמו" וכו', לענין צדקה וכו'.**

^{טז} **ראש השנה ו.** – (דרשו את הפסוק "מוצא שפתיך תשמור ועשית פאשר נדרת ליהוה אלהיך נדבה אשר דברת בפריך). ת"ר (דברים כג–כד) "מוצא שפתיך" זו מצות עשה, "תשמור" זו מצות לא תעשה, "ועשית" אזהרה לב"ד שיעשוך, "כאשר נדרת" זה נדר, "לה אלהיך" אלו חטאות ואשמות עולות ושלמים, "נדבה" כמשמעו, "אשר דברת" אלו קדשי בדק הבית, "בפריך" זו צדקה. (שאף היא בכלל המצוה כי מצינו לשון "פה" בענין צדקה בישיעהו מה כג "יצא מפי צדקה") עוד שם בהמשך הגמ" – "בפריך" זו צדקה, אמר רבא וצדקה מיחייב עלה לאלתר מ"ט דהא קיימי עניים פשיטא מהו דתימא כיון דבענינא דקרבנות כתיבא עד דעברי עלה ג' רגלים כקרבנות קמ"ל התם הוא דתלינהו רחמנא ברגלים אבל הכא לא דהא שכיחי עניים.

^{טז} **דברים כי תצא פרק כג (כד)** מוצא שפתיך תשמור ועשית פאשר נדרת ליקוק אלהיך נדבה אשר דברת בפריך: ס

^{טז} כמבואר בראש השנה ו. ובמס' שם שבפריך הכתוב בדברים כג כד לרבות צדקה כנדר הכתיב בישיעהו מה כג יצא מפי צדקה. ועיין לעיל סוף תורה יג [ף יח] תורה כט אות ט [ף טא].

^{טז} **ישעיה פרק מה (כג)** בי נשבעתי יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב פי לי תכרע כל ברחך תשבע כל לשון:

^{טז} חובת הלכות שער ב' פ"ה ועיין תורה ב' תנינא אות ד [ף ג].

^{טז} **ספר חובות הלבבות** – השער השני – שער הבחינה – פרק ה – ואחר כן חשוב במה שהיטיב בו האלהים לאדם בדיבור והסדרת הדברים, אשר יליץ בהם על מה שיש בנפשו ובמצפונה, ויבין בהם עניני זולתו. והלשון – קולמוס הלב (ותורגמן הנפש) ושליח המצפון, ולולא הדיבור לא היה לאדם צוותא בחבירו, והיה כבהמה, ובדיבור יראה היתרון בין בני אדם, ובו תהיה ברית כרותה ביניהם ובין האלהים ועבדיו, ובדיבור ישוב האדם ממעותו ויבקש כפרת עוונותיו, והוא הראיה (הכי חזקה) על חשיבות האדם וגריעותו. וכבר נאמר, כי האדם – הלב והלשון, ובו השלמת גדר האדם, רצה לומר: הדיבור, כי גדר האדם – חי, מדבר, מת, ובו נבדל מן הבהמות.

ועיקר הצדקה הוא ע"י הבטחון, בבחי' (תהלים לז) א/ בטח בה' ועשה טוב, לפי רבנו "עשה טוב" היא הצדקה, וכנ"ל בזוהר ש"נעשה אדם" ו"האיש אשר עשיתי" הכוונה לצדקה, נמצא כוונת הפסוק שע"י בטחון בה' נעשית הצדקה וכנ"ל, כי אם אין לו בטחון אינו יכול לעשות צדקה כראוי, דהיינו בשמחה, ובלב שלם, כי מתיירא שיחסר לו מה שנותן לצדקה, ועיקר הצדקה היא ע"י בטחון, שבוטח בה' שלא יפסיד ולא יחסר ע"י הצדקה/ כלל [ד']¹, וכמבואר בשלחן ערוך/ לעולם אין

¹ תהילים פרק לז (ג) בטח ביהוה ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה:

רש"י (ג) בטח בה' – ואל תאמר אם לא אגזול ואגנוב או אתן לעני צדקה במה אתפרנס. ועשה טוב – ואז תשכון ארץ לאורך ימים. ורעה אמונה – תאכל ותתפרנס משכר האמונה שהאמנת בהקדוש ברוך הוא לסמוך עליו ולעשות טוב:

מלבי"ם – הבלתי בוטח ירא תמיד פן יחסר לחמו ואוצר וכונס ואינו נהנה ממנו, ואתה רעה אמונה – תדמה ככבש במרחב שרועה ומאמין שההרים יצמחו תמיד חציר ועשב:

חומת אנך לחיד"א – (ג) בטח בה' ועשה טוב וכו'. אפשר במ"ש זוהר הקדוש שיעשה צדקה ולא יאמר אם אתן זה מה אוכל למחר ח"ש בטח בה' שהוא יתן למחר מה שאתה צריך ועשה טוב עתה.

² גם בדפוס ותולד- היא, ומתולד - הוא

³ צ"ע מתורה רב שרק כשיש אחדות בין הצדיקים לא מחסירה הצדקה ועיין לעיל בקושיות שבהקדמה.

⁴ עיין ש"ע י"ד צדקה סימן רמז סע"ף ב' ועיין לקמן תורה רב

⁵ עיין משלי פרק כח (כו) נותן לרש אין מחסור ומעלים עיניו רב מארות: ע"ש מצודות דוד – אין מחסור – לא יחסר עשרו בעבור פזור הצדקה אבל המעלים עיניו מן הרש ועושה עצמו כאלו לא יראהו לבלתי תת לו הנה יבוא בעשרו הרבה קללות ותהיה לטמיון:

ועיין בפרשת ראה (דברים ט זיז) "איש כמתנת ידו כברכת ה' אלווקך אשר נתן לך" ראה חומת אנך לחיד"א – כפל הכפ"ן עני"א דרשוני וחיו. ואפשר במה שכתבנו בסמוך משם הגאון מהר"ר נפתלי ז"ל דמי שקבל עליו לעשות צדקה תכף משפיעין עליו מלמעלה על ידי השכינה קודם שיתן וז"ש כי פתח מלמעלה ואח"כ תפתח. וז"ש איש כמתנת ידו וזה כולל למי שנותן לצדקה או למצוה והו כברכת ה' אשר נתן לך כבר מעת שחשבת לעשות. ועי"ש שמאריך בזה. וראה בעין זה במהר"ם שיף (בסוף חולין) שכמידת התינה כך זוכה לברכת ה' במעשיו.

מדרש זוטא שיר השירים – פרשה א – ד"א "פתוח תפתח" כל הנותן צדקה לא לעצמו בלבד הוא מייטיב אלא לכל הבריות מסוף העולם ועד סופו לכך נאמר פתוח תפתח אם תפתח ידך לעני אתה פתוח להוריד גשמים מן השמים שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב [את] השמים וגו' (שם כ"ח ו"ב) הא נמצא זה מייטיב לעצמו ולכל הבריות לא יאמר אדם מחסר אני מנכסי אם אתן לעניים יסתכל אדם כל מה שאינו מחסר אינו מוסיף שער הראש והזקן שהן מסתפרין לעולם מגדלין והגבנים אינם מסתפרים לעולם ואינם מגדלין והן נמשלו ישראל לרחל שגוזזים אותה והיא מגדלת צמר בכל שנה ושנה החזיר אינו נגזז ואינו מוסיף. אם נתת צדקה לא משלך נתת אלא משל הקדוש ברוך הוא שנאמר לי הכסף ולי הזהב (חגי ב' ח') וכן הוא אומר כי ממך הכל ומידך נתנו לך (דה"א כ"ט י"ד) וכן היה רבי אליעזר אומר כבודו למלך משלו שאתה שלו וכן היה רבי מאיר אומר תן לו משלו שאתה ושלך שלו.

ועיין סנהדרין ק. תניא רבי מאיר אומר במדה שאדם מודד מודדין לו דכתיב "בסאסאה בשלחה תריבנה", אמר רבי יהושע וכי אפשר לומר כן אדם נותן מלא עומסו (מלא הפניו) לעני בעולם הזה הקדוש ברוך הוא נותן לו מלא עומסו לעולם הבא? והכתיב "שמים בזרת תכן"? (השיב לו רבי מאיר) ואתה אי אומר כן? איזו היא מדה מרובה מדת טובה מרובה או מדת פורענות? הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות, במדה טובה (בידידת המן במדבר) כתיב "ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול" ובמידת פורענות (מי המבול) הוא אומר וארובות השמים נפתחו" (ודלתות שמים הם פי ארבע מארובות שמים כמבואר ביומא ע"ו). וכו' עי"ש.

וראה בעל הטורים פרשת ראה (דברים טו ח') עה"פ פתוח תפתח את ידך – פתח. ג' במסורה. ב' בהאי עניינא (הכא ופסוק יא). ואידך פתוח נפתחו שערי ארצך (נחום ג, ג). לומר שאם תפתח לו ידך יפתחו לך שערי שמים כדי לקבל תפלתך ואם לאו לא יפתחו לך שנאמר (משלי כא, יג) אוטם אזנו מזעקת דל וגו' גם הוא יקרא ולא יענה.

ועיין כתובות סו: – אמרה לו רבי פרנסני, אמר לה (רבי יונן בן זבאי) בתי מי את? אמרה לו בת נקדימון בן גוריון אני, אמר לה בתי ממון של בית אביך היכן הלך? אמרה לו רבי לא כדין מתלין מתלא בירושלים מלח ממון חסר. ואמרי לה חסד ושל בית חמיך היכן הוא אמרה לו בא זה ואיבר את זה. **פרש"י** – מלח ממון חסר – הרוצה למלוח ממונו כלומר לגרום לו שיתקיים יחסרנו לצדקה תמיד וחסרונו זהו קיומו: ואמרי לה חסד – יעשה ממנו חסד ושל בית אבא לא עשו צדקה כראוי וכלה ממון בא זה ואיבר זה לפי שנתערב בו:

ועיין משלי יעקב (להמגיד מדובנא) – פרשת ראה (דברים טו ז') לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך כו'. מה מאד ראוי להתעורר מדוע בחר הכתוב להזהיר רק על השלילה, יותר מהצדק היה להזהיר על החיוב להפליג דבר התינה בפועל מידו ליד עני. אמנם דע כי עינינו רואות משפט העני והעשיר כפי המבואר בפרשה שלפנינו אשר העני יש לו כמעט מן הדין על העשיר שיפרנס אותו. כמו שנאמר וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא, ועם כל זה אם יודמן שיקח העני מאת העשיר כל מאומה שלא מדעתו הלא ענוש יענש כדין גנב. ואלו הב' דברים כמכחישים זה את זה. אבל הבט ימין וראה כי רבותינו הקדושים כבר האירו עינינו באור חכמתם. ברוך שבחר בהם ובמשנתם כי הם אמרו (אבות א) יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך. המובן מצחות לשונם כי הם המליצו הדברים: וראה שם משל למה הדבר דומה וכו' ומבאר – שהעשיר אינו נותן משלו מאומה כי הקב"ה משפיע עליו גם חלק העני. ואין זה כי אם שפרנסת העני עוברת על יד דרך ביתו. כי בראש השנה היה כולל כל צרכיו וכל הוצאותיו והעני לא השיג חלקו מלמעלה כי אם דרך ידו. ולו יתברך נתכנו עלילות. והו מאמר יהי ביתך פתוח לרוחה, כי מה איכפת לך אם העני יהיה כלול בבני ביתך. והו יהיו עניים בני ביתך, ולא יחסר על ידיהם דבר. והו לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך, כאותו שנאמר בו ולא נתן סיחון את ישראל עבור בגבולו והכפיל ואמר כי פתוח תפתח את ידך כו'. כלומר הלא תהיה רק פתוח לבד. מה שתהיה ידך פתוחה שתעבור השפעת העני דרך ידך ולא יתור:

¹ ש"ע י"ד צדקה סימן רמז סע"ף ב' – לעולם אין אדם מעני מן הצדקה, ולא דבר רע ולא היזק מתגלגל על ידה, שנאמר: והיה מעשה הצדקה שלום. (ישעיה לב, יז):

אדם מעני מן הצדקה, ולא דבר רע ולא היזק מתגלגל על ידה, שנאמר: והיה מעשה הצדקה שלום. (ישעיה לב, יז). כי כל המרחם מרחמים עליו מהשמים, נמצא שנתנת צדקה מעוררת שפע גדול אל הנותן. והרחמים שמעורר גם מבטלים גזרות רעות ממנו ומהעולם כולו. עיין שם.

כי הש"י יברכו בגלל הדבר הזה וכו' ו' [י] כמו שכתוב (דברים טו י"ט) "נתן נתן לו וכו' כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך בכל מעשך ובכל משלח ידך", וכמבואר בגיטין ז: הרואה שמוזנותיו מצומצמים יעשה מהם צדקה. ואפשר אדרבה שאם לא יתן יחסר לו, כמבואר באלשיך י"ג, כי עניות ועשירות הן גלגל בעולם, וכמ"ש/כ"י ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומים, ועל זה מבשרו הכתוב שאם יהיה רגיל בצדקה לעני אזי בגלל הדבר הזה הגלגל לא יבוא עליו אלא ה' יברך אותו וישיאר עשיר/כ"ב.

נמצא שע"י הבטחון שהוא ע"י השכל הנ"ל להיות מסתכל אליו ית' תמיד, כתינוק בחיק אמו, עי"ז עושי צדקה, ועי"ז ע"י הסתכלות כזו תמיד אל ה' נעשה הדיבור דהיינו גדר אדם כנ"ל שכל מדרגות הדבור ובכללן רוח הקדש ובגואה, הן כפי מדת הבטחון דהיינו ההסתכלות הנ"ל שאוחז בה.

שם סעף ג - כל המרחם על העניים, הקב"ה מרחם עליו. הגה: ויתן האדם על לבו שהוא מבקש כל שעה פרנסתו מהקב"ה, וכמו שהוא מבקש שהקב"ה ישמע שוועתו כך הוא ישמע שוועת עניים. גם יתן אל לבו כי הוא גלגל החודר בעולם, וסוף האדם שיבא הוא או בנו או בן בנו לידי מדה זו, וכל המרחם על אחרים מרחמין עליו (מלשון הסוד).

שם סעף ד - הצדקה דוחה את הגזירות הקשות, וברעב תציל ממות, כמו שאירע לצרפית. הגה: והיא מעשרת, ואסור לנסות הקב"ה כי אם בדבר זה, שנאמר: ובחונני נא בזאת וגו' (מלאכי ג, י) דוקא שנותן עמ"כ להתעשר אבל עמ"כ שיחיו בניו או כו"ב אסור לנסות (פתי"ש). (סוד מגמרא פ"ק דתענית). וי"א דוקא בנתינת מעשר מותר לנסות הקב"ה, אבל לא בשאר צדקה (ב"י דכך משמע מש"ס ט"ט) עיין פתי"ש דמעשר של היום הוא ככלל צדקה והכוונה כאן שרק במעשר תבואה שרי לנסות.

בגלל הדבר הזה - חז"ל דרשו בגמרא בגלל לשון גלגל, רמו שהעניות ועשירות הן גלגל, כי הקב"ה מוריש ומעשיר משפיל אף מרומים. כמבואר בשבת קנא: - ותניא רבי שמעון בן אלעזר אומר עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך ועורך בידך ואף שלמה אמר בחכמתו וקהלת יב-א) וחזרו את בוראיך בימי בחורותיך עד ואשר (ש)לא יבואו ימי הרעה אלו ימי הזקנה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ אלו ימי המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכותו בלבד שנא' (דברים טו-א) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. תניא ר' אלעזר הקפר אומר לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו שאם הוא לא בא בא בנו ואם בנו לא בא בן בנו בא שנאמר (דברים טו-י) כי בגלל הדבר הזה תנא דבי ר' ישמעאל גלגל הוא שחוזר בעולם. א"ר יוסף נקטינן האי צורבא מרבנן לא מיעני והא קא חזינן דמיעני אם איתא דמיעני אהדורי אפתחא לא מיהדר אמר לה רבי חייא לדביתהו כי אתי עניא אקדימי ליה ריפתא כי היכי דלקדמו לבנין אמרה ליה מילט קא לייטת להו אמר לה קרא קא כתיב כי בגלל הדבר הזה ותנא דבי ר' ישמעאל גלגל הוא שחוזר בעולם תניא ר' גמליאל ברבי אומר (דברים יג-יח) ונתן לך רחמים ורחמך והרבה כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים וכל שאינו מרחם על הבריות אין מרחמין עליו מן השמים.

^א לשה"כ דברים טו י' ועיין לעיל תורה רכא

ט דברים פרק טו (י) נתון נתן לו ולא ירע לברך בתתף לו כי בגלל הדבר הזה יברכה ידוד אלהיך בכל מעשך ובכל משלך ידך:

רבנו בחיי - כי בגלל הדבר הזה - דרשו רז"ל, לא אמר בעבור ולא אמר למען אלא בגלל, לשון גלגל הוא, כלומר גלגל הוא שחוזר בעולם, אם לא נתן לו אני מהפך את הגלגל ואעשה אותך עני והוא עשיר, שנאמר (תהלים עה) כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים. ודרשו רז"ל לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו, שאם לא בא הוא בא בנו, ואם לא בא בנו בא בן בנו:

עיין אלשיך (דברים טו ט') עה"פ השמר לך וכו' ורעה עינך באחיך האביון ולא תיתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא. - עוד יתכן במה שאמרו בזה הלשון ורעה עינך באחיך, שהוא, כי דרך היצר הרע שלא בלבד ימנעך מלתת, כי אם גם להטיל בעצמו ובשרו עין רעה כמתאנח על מה שיתן לו. כי הלא תאמר הלא אביון זה בריא ושלם בגופו ואם לכח אמיץ ממני ולמה לא יעשה מלאכה או ישכיר עצמו כפועל ובוזעת אפו יאכל לחם, וזהו אומרו ורעה עינך באחיך האביון שהוא בו בעצמו. ומי יתן והיית מטיל בו עין הרע והיית נותן לו צדקה. אך יהיה יותר רע כי גם ולא נתן לו, שהם שתיים רעות כאחת, וזהו ורעה עינך בו' ולא נתן לו: וכהתיימו להזהיר על הדבר בא וסיים מאמרו אשר היחל בו באומרו השמר לך, כמפורש למעלה שאמר השמר על הנוגע לך פן תמצאך עון כי אתה תהיה המפסיד ולא העני, בא עתה וסיים הדבר ואמר וקרא עליך אל ה' בו, לומר, איני דואג על האביון כי אם עליך, כי הלא הוא וקרא עליך אל ה', ולא יצטרך לצעוק כיתום והאלמנה שנאמר בהם (שמות כב כב) כי אם צעוק יצעק אלי, אך זה קריאה בלבד. כי הנה הוא יתברך עמו כי יעמוד לימין אביון, ויהיה עליך כי מנעת לחמך ממנו. והשם אשר יקרא הוא שם הרחמים שודאי ירחמנו ויתן לו משלו: אך אתה הוא המפסיד כי והיה בך חטא, לומר, אשר היה ראוי לך לתת לו ולא נתת לא ישר לך כי הוא יתברך יעבירנו ממך. באופן שמה שיהיה בך לא יהיה רק החטא אך לא הממון שנמנעת מלתת לו. וגם רמו כי החטא עצמו אשר עשה הוא המשחית שנעשה בו הוא ידבק בך וזהו והיה בך חטא: עכ"ל. וכעין זה במצודות דוד משלי כח כז ראה לעיל.

כ"ב בשירת חנה - שמואל א פרק ב (ז) ידוד מוריש ומעשיר משפיל אף מרומים:

מצודות דוד (ז) ה' מוריש - את השבעים, עד אשר בלחם נשכרו. ומעשיר - את הרעבים, עד אשר חדלו. משפיל - בזה משפיל גאות השבעים, ואף מרומים עליהם את הרעבים, ולא די במה שחדלו מלהשכיר עצמם, כי אף ישכרו את השבעים וירומו עוד עליהם:

כ"ב כמבואר בכלי יקר שם - כי בגלל הדבר הזה יברכה ה' רז"ל (שבת קנא): למדו מן לשון בגלל שגלגל הוא שחוזר בעולם. ורבים תמחו על הלשון, כי בגלל אינו לשון גלגל שהרי גימ"ל אחת חסירה. ואומר אני שכוונתם ז"ל לפרש בגלל מלשון וגללו את האבן (בראשית כט ג) ור"ל כשיתגולל העוני בין האנשים מזה לזה כמנהגו, או יברכה ה' ויגרום שלא יתגולל ולא יתנפל עליך בנפול על אנשים, וממילא שמעינן שהדבר מתגלגל בעולם כגלגל שכל נותן סופו להיות מקבל, כי כך המדה בכל הנמצאים שבכל הג' עולמות שכל נותן ישוב להיות מקבל כדרך שבארנו למעלה בפרשת בראשית בפסוק יום הששי. שבכל הנמצאים הולך הדבר בסיבות כגלגל שכל אחד מהם נותן ומקבל בלתי ה' לבדו הוא הנותן ובלתי מקבל:

וזה בחי' מה שאמר דוד המלך **(תהלים סט)**⁹² **נחר גרוני כלו עיני**, פשוטו של מקרא שדוד המלך צועק לה' שיבש גרונו מרוב צעקות אליו ית' וכלו עיניו מרוב תקווה נכזבה. ורבנו מבאר עפ"י הנ"ל שעינים על שם החכמה נאמר, **ודוד טוען לה'** כיוון שעיני שכלי כלו מהסתכלות אליך ית', על כן נחר גרוני דהיינו שאיבדתי את מעלת המדבר שלי ונפלתי מגדר אדם. **היינו** שמבאר ענין הנ"ל על דרך השלילה **כשאין השכל בשלימות**, שזה **בחי' כלו עיני**, דהיינו נחשכו עיני השכל כנ"ל [י"ד], **ואזי אין לו בטחון כנ"ל** שבטחון הוא הסתכלות אליו ית', וכשהוא **בבחי' כלו עיני מיחל לאלקי**, דהיינו שכלו עיני שכלו מלייחל להקב"ה **אזי נחר גרוני**, **היינו שאין לו חיתוך דיבור כנ"ל** שהדיבור דהיינו גדר אדם תלוי בהסתכלות דהיינו בטחון.

אבל כשיש לו בטחון ועושה צדקה כנ"ל, אזי יכול לעשות מקול הציפופים דיבורים **כנ"ל** דהיינו שעולה ממדרגת בעל חי שאין בכוחו אלא לצפצף בקולו, כל בעל חי בשתיים שלש אותיות השייכות לו, העוף ציף ציף, והכלב הב הב, והפרה מו מו, והעורב קרא קרא, למדרגת אדם שכוחו בכל הכב אותיות לבטא את עצמו, וע"י צדקה בבטחון בכוחו לעלות למדרגת דיבור ברוח הקדש ונבואה.

אחרי שהשלים לבאר את מהלך התורה, שגדר אדם הוא הדבור, וזוכים לזה ע"י צדקה, שהיא לפי הבטחון שבה.

עתה יבאר שיש מדרגה גבוהה בדבור, דהיינו בחיתוך הקול לאותיות ע"י חמש מוצאות הפה, שבה יכול לשמוע דיבור גם מקול הכינור. דהיינו אע"פ שבסתם דיבור אנו מחתכים את הקול העולה מהריאה דרך הקנה אל הגרון, יש מדרגת דיבור שבה צדיק יכול לשמוע (בדיבור של עצמו) דיבור של קול הכינור. לא מבואר כאן כיצד זה נעשה, רק משמע שנעשה באותו אופן של דיבור רגיל. ובאמת גם לא מבואר איזה מדרגות יש בדיבור, כי רק ביאר שיש מדרגות בבטחון, דהיינו בהסתכלות אליו ית' שמפקיע מדאגה, וממילא גם יש מדרגות בדיבור כפי מדרגתו בבטחון. ונראה לבאר עפ"י המבואר בספר הגלגולים פרק ל"ה סוד הנבואה ורוח הקודש. כנ"ל בהקדמה. שתורה ומצוות לשמה של האדם קול עליון ויש בו קול דבור והבל, ורוח הקדש מתלבש בהבל ויורד ומתלבש בהבל שהצדיק ואזי הוא שומע מפי עצמו את הדובר של רוח הקדש, וכן על דרך זה הנבואה היא ע"י קול או דבור שמתלבש בקול או דבור שלו. הכלל שתמיד האדם הקול הקדוש והדק הבא מלמעלה מתלבש שתי פעמים, פעם אחת למעלה כנ"ל ופעם שניה בקול או דבור או הבל של הצדיק עצמו ומגרונו מתדבר הרוח הקדש או הנבואה. ונראה שכך גם צריך לפרש את קול הכרוז הנשמע לצדיק ע"י צפצוף העופות או קול הכינור, שהכרוז מתלבש בהבל עליון של הצדיק ויורד אליו ומתלבש בהבל של הצדיק ומתדבר מגרונו.

וזה בחי' מה שאומר שלמה המלך על ימי הזקנה **(קהלת יב)**⁹³ **ויקום לקול הציפור וישחו כל בנות השיר**, פשוטו של מקרא שבימי הזקנה האדם מתעורר מכל רעש קל, ושמיעתו כבדה מרוב חולשה ושפלים בעיניו כל השירים **ודרז"ל** – ודרשו חז"ל על פסוק זה בגמרא **(שבת קנב)**⁹⁴ **שכל השירות דומות עליו כשיחה**⁹⁵, פשט הגמרא שם שבימי הזקנה מרוב חולשה כל השירים נשמעים לו כשיחה בעלמא כי אבד ממנו הרגשת נעימות השיר. אבל רבנו מפרש זאת לשבת, שמרוב זקנה⁹⁶ לא מקשיב לחיצוניות השיר אלא

⁹² **תהלים פרק סט** (ב) הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהִים כִּי בָאוּ מֵיַם עַד נַפְשִׁי: (ג) טְבַעְתִּי בִּין מְצוּלָה וְאִין מְעַמָּד בְּאֵתִי בְּמַעֲמָקֵי מַיִם וְשִׁבַּלְתָּ שְׁטַפְתָּנִי: (ד) יִגְעַתִּי בְּקֶרְאֵי נַחַר גְּרוֹנִי כְּלוּ עֵינַי מִיַּחַל לְאֱלֹהֵי:

⁹³ **רש"י** (ד) נחר – יבש כמו (איוב ל') חרה מני חורב. כלו עיני – כל תוחלת ממושכה קרויה כליון עינים כמו (דברים כ"ח) וכלות אליהם כל היום, מכלות עינים (ויקרא כ"ו) ועיני רשעים תכלינה (איוב י"א):

⁹⁴ עינים ע"ש החכמה והשכל עיין לעיל תורה כו, נט אות ו', עז, עז, ולקמן תורה ט' תנינא עב תנינא

⁹⁵ **קהלת פרק יב** (ד) וְסִגְרוּ דְלִתִּים בְּשׁוֹק בְּשִׁפְלֵי קוֹל הַטְּחָנָה וְיִקְוֶם לְקוֹל הַצְּפֹר וְיִשְׁחוּ כָּל בְּנוֹת הַשִּׁיר:

⁹⁶ **רש"י** (ד) וסגרו דלתים – אלו נקביו. בשפל קול הטחנה – קול ריחים הטוחנים מאכל שבמעיו והוא הקורקבן והמסס. ויקום לקול הצפור – שאפילו קול צפור מנערתו משנתו משהזקין. וישחו כל בנות השיר – כל קולות של כלי השיר דומות עליו כשיחה ולפי פשוטו משמעו ישחו כמו ישפלו כל שרים ושרות יהיו שפלים בעיניו וכן ברזילי הגלעדי אמר לדוד (שמואל ב' יט) אם אשמע עוד בקול שרים ושרות:

⁹⁷ **שבת דף קנב**. – (קהלת יב-ד) וסגרו דלתים בשוק וגו' אלו נקביו של אדם בשפל קול הטחנה בשביל קורקבן שאינו טוחן ויקום לקול הצפור שאפילו צפור מנערתו משנתו וישחו כל בנות השיר שאפילו (קול שירים ושרות) דומות עליו כשוחה ואף ברזילי הגלעדי אמר לדוד (שמואל ב' יט-לו) "בן שמנים שנה אנכי היום האדע בין טוב לרע" מכאן שדעותן של זקנים משתנות "אם יטעם עבדך את אשר אוכל ואת אשר אשתה" מכאן ששפתותיהן של זקנים מתרפסות "אם אשמע עוד בקול שרים ושרות" מכאן שאזניהם של זקנים מתכבדות. אמר רב ברזילי הגלעדי שקרא הוזה, דהיא אמתא דהויא בי רבי בת תשעין ותרתינן שנין והות טעמא קידרא. רבא אמר ברזילי הגלעדי שטוף בזמה הוזה וכל השטוף בזמה זקנה קופצת עליו. תניא רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין חכמה נתוספת בהם שנאמר (איוב יב-יב) ביששים חכמה ואורך ימים תבונה ועמי הארץ כל זמן שמזקינין טפשות נתוספת בהן.

⁹⁸ **שיחה** – זו גרסת העין יעקב שבת את קיא ובגמרא שלנו הגרסא שוחה.

⁹⁹ **וכמבואר שם בגמרא** תניא רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין חכמה נתוספת בהם שנאמר (איוב יב-יב) ביששים חכמה ואורך ימים תבונה.

לפנימיות ואפילו בקול צפצוף הוא שומע דבור, **היינו שיהיה נעשה מציפצופים ושירות, שיחה ודיבור כנ"ל**. וכך מספרים על האריז"ל (בספר שבחי האריז"ל) והיה יודע בצפצוף העופות, ובהתעופותם השיג דברים נפלאים, וזהו כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר (קהלת י' כ'). ובטעמי מצוות/ט' כתב שפעם באה עז לפניהם והאריז"ל דיבר עמה בלשונה, וצ"ע.

וזהו בחי' מה שמספרין/י על הבעש"ט ז"ל, שהיה שומע דיבורים מקול הכנור [כ"א/כ"ב], כי היה עושה מציפצופים דיבורים כנ"ל : צ"ע לפי המבואר בבעל שם טוב על התורה ובמקור חיים שם משמע הטעם כיון שכח הפועל בנפעל, ולפי רבנו מחדש כאן ביאור משלו, שלבעל שם טוב היתה מעלה מופלגת בכח הדבור, ולא מצד כח הפועל בנפעל. והחילוק הוא עצום כי אם רק כח הפועל בנפעל, לא נודע עי"ז אלא מחשבות הפועל יוצר הכלי בזמן שעשה את הכלי, או מחשבות המנגן בו, אבל לפי רבנו לכאורה הכינור מדבר בלא קשר למנגן בו. וצ"ע.

ועיין ספר הגלגולים פרק לה בהמשך לביאור הנבואה ורוח הקדש מבאר ענין שיחות העופות/כ"ג. ועי"ש שמחלק בין עופות שאין להן קול ועי"ש עפיתן לבד מבקעים את האויר שע"ז הכרוז יורד למטה, עליהם נאמר "עוף השמים יוליך את הקול". לבין עופות שיש להן קול עליהם נאמר "ובעל כנפים יגיד דבר", והם "ע"י דבורם וצפצופם מצטרף קול הכרוז עם קולו ועוברים יחד"./כ"ד

^ט **טעמי המצות** להאריז"ל – פרשת ראה מצות שחיטה: פעם אחת ביום ה' היינו יושבין לפני מורינו זללה"ה ובא עז אחד ושם ב' ידיו על השלחן והיה מורי זללה"ה מדבר עמו בלשונה ואח"כ צוה לי שאלך ואקנהו ונשחוט אותו לשבת וצוה להר"ר משה סופינו שישחוט אותו בכונה וכו'.

^כ **נראה שאין לסיפור הזה מקור אחר אלא רבנו**, וגם הפירוש לזה מיוחד לרבנו כי במקור מים חיים ביאר באופן אחר עי"ש.

^{כ"א} עיין אור המאיר (לרבי זאב וולף מייטנר תלמיד הגניז) פרשת האינו ד"ה ובארתי נאמרם ז"ל. ובעש"ט עה"ת פרשת ויקהל בביאור מקור חיים שם אות א'

^{כ"ב} **עיין בעש"ט עה"ת פרשת ויקהל אות ב'** – ויעש בצלאל את הארון וגו', ובמדרש (תנחומא סי' זי"ג) בשביל ששם צילו של הקדוש ברוך הוא בין שני הכרובים וכו', מעשה מבעל שם עליו השלום, שהיה אומר שיעור דרכו, והיה אומר בזה הלשון, כי זה הכלי הוא מעפר ויש לו התחברות על ידי אדם, ואמר, שהחומר הוא חומר פשוט, אך העיקר הוא הצורה, על דרך סוף מעשה במחשבה תחלה, לכן הכלי תקבל מחמתו, דהינו חיותו של האדם תקבל בחיות הכלי א), ויש בהכלי שכל נאצל מהאומן, לכן יכולין להכיר בהעובדא דהכלי כל ההנהגה וטובו של האומן, כי ידוע שבהענף יש כח מהשורש וד"ל, והיה עומד לפניו כד נאה של שבר, והיה אומר, נמצא בכלי זה אני רואה, שהאומן שלה הוא איש בלא רגלים, ונמצא התחברות כלי זה מכח אצילות ושכל, לאפוקי אם מוציאין השכל שלו מהכלי זה, אזי הכלי הזה אין לו שום התחברות, ואחר השיעור לקח תלמיד אחד הכד בידו לעמוד אותו על ספסל ותיכף בעמידת הכלי נתפרד לפירורים כבראשונה: (כתבי קודש דכ"ו ע"א). סליק פרשת ויקהל בס"ה:

ועיין במקור מים חיים שם אות א – בשם ס' נוצר חסד פ"ו ד"ה אהבה כח, וז"ל, כח הפועל בנפעל, ולכן מרן אלוקי אור ישראל ריב"ש זצ"ל כשהיו מביאין לפניו כלי וספסל וכיוצא, היה אומר כל המחשבות בפרט, שהיה מחשב האומן בעת עשיית הכלי כי כח הפועל בנפעל וכו' ע"ש. וכן הוא בהיכל הברכה פ' מקץ דר"לח ע"א ז"ל, כשהיה מרן הקדוש רואה כלי, אמר כל המחשבות שהיו לאומן בשעת עשייתו, עכ"ל. ובס' ליקוטי מוהר"ן אות רכ"ה כתב וז"ל, וזהו מה שמספרים על הבעש"ט ז"ל שהיה שומע דיבורים מקול הכנור כו', ועי' בזכרון טוב ד"א ע"ב. ובס' אור המאיר פ' האינו ד"ה וישמן כתב וז"ל, שמעתי בשם הבעש"ט זללה"ה, פעם אחד שמע לאדם רשע שניגן בכנור, והבין כל העבירות שעשה מיום הולדו, ואם בניגון בכלי פירש עוונותיו, כל שכן כשמנגן בפה, מהניגון שהוא מזמר יכול המשכיל מזכי הראות לדעת מה שפעל ועשה מכל עוונותיו, כיון שמכניס כל מאמצי כחו בניגון שמוציא מפיו כו' ע"ש :

^{כ"ג} **ספר הגלגולים** להאריז"ל פרק לה (ד"ה ענין שיחות) – עניין שיחות העופות הנה כל מה שנגזר למעלה מכריזין אותו בכל העולמות ובפרט בעולם העשיה וגם כל העבירות שאדם עובר נכרוז ע"י ב"ד ושליח הולך עמהם ואמנם לעובי האויר וגבהותו אין קול העליון הרוחני ניכר בו. ואמנם כשהעופות פורחים הם חותכים האויר וחולקים אותו ואז קול הכרוז עובר שם: וזה סוד כי עוף השמים יוליך את הקול: כי הוא מוליכו דרך עפיתו ויש עופות שעל ידי דיבורם וצפצופם מצטרף קול הכרוז עם קולו ועוברים יחד: וכו' ע"ש

^{כ"ד} **ואת דבריו מביא החסד לאברהם** (אזול"י) במעין ה' נהר כו' – לבאר סוד הכרוז העליון, ושיחת העופות: דע כי כל מה שנגזר למעלה מכריזין אותו, ובפרט בעולם העשיה, אבל מצד עובי האויר אינו נשמע, אמנם כשהעופות פורחים דרך הפרחתם ועפיתם הם חותכים האויר וחולקים אותו, ואז קול הכרוז עובר שם, ואלו הם העופות שאין להם דיבור הנקרא אבי"ש מודא"ש בלע"ז, ויש עופות ע"ד דיבורם וצפצופם נצטרף קול הכרוז. וגם כל העבירות שהאדם עובר כולם נכרוז ע"י ב"ד אחד ושליח ב"ד ההולך עמהם, אמנם מצד עובי האויר אינו נשמע כנוכר, וז"ס כי עוף השמים יוליך את הקול, כי מתערב קולו עם קול הכרוז ועי"ז הוא מוליך את הקול, וכנגד האלמים הנו' אמר ובעל כנפים, שהוא העוף שאין לו דיבור כלל רק בחינת היותו בעל כנפים לבד ע"י כנפיו מגיד דבר, כי כל הגדה הוא ברמו ובחשאי וכפי תנועת עפיתו ניכר קול הכרוז, גם ב' העניינים יחד הם בעופות שהם בעלי צפצוף, כי לפעמים מצפצפים ולפעמים מעופפים. אמנם טעם העופות הנקראים אבי"ש מודא"ש דע כי אלו הם נמשכות מצד לילית ההורגת הילדים שעדיין לא הגיעו לערך דבור, וכל אותם הנשמות בפרט אם הם רשעים כולם הולכים ודבקים עם אלו העופות האלמים והולכים עמהם ועם לילית, ולכן אין להם כח דיבור: ודע שיש עוף שממונה להודיע ענין גזירת רעב, ואחד על הדבר, ואחד על הארבה, וכן כיוצא, וכן יש ממונים על הטובות והבשורות הטובות, ויש ממונה על כמה מיני דברים חלוקים. אמנם העופות האלמים הם ממונים על גזירות הילדים המתים קטנים, וכן יש להם שליטה לידע על בשורות אחרות. והעורב כולו בשורות רעות ובפרט על הדבר והמגפה, ובדרך מקרה לפעמים אומר בשורה טובה. והנץ הנקרא מילא"נו מבשר בשורות טובות. והגולונדרינ"א הוא צפור דרוו על בשורות טובות, ובפרט על בשורת עצירת המגיפה, וכמעט שכל ימי המגיפה אינה נמצאת בעיר ששם יש מגיפה. ודע כי אחר שנשרפה התורה נמסרו כחה וסודותיה ביד הקליפות בעוונות, ולכן אין כל נברא בעולם אפילו הטמאים ושקצים ורמשים השרים הממונים עליהם יודעים רזי התורה, ומי שיבין צפצוף הנבראים יוכל להבין סודות התורה, ולפעמים מצד הנשמות המגולגלים באותם הבריות והם היו יודעות בתחילה, ולפעמים כי נשמת צדיק מן עולם העליון מתלבש באותה הצורה. ודע כי אפילו שקצים ורמשים ובהמה וחיות קטנים עם גדולים כולם מצויים במקום בני אדם להגיד להם פשעם וקורתם. וזמ"ל. מהר"א זל"ה:

מה שכתב ש"ע"י צפצופם מצטרף קול הכרוז עם קולו, נראה כוונתו שמצטרף קול הכרוז עם קול העליון של הצדיק, ויורדים יחד עד למטה, ומתלבשים בהבל דבורו של הצדיק החי, וע"י הצדיק שומע את דבורם מפיו של עצמו. וכנ"ל בעניין רוח הקדש והנבואה.

לסיכום

מבואר שגדר אדם מצד כח הדבור לבדו, הוא קרוב מאד לבהמה רק קצת גבוה ממנה. כי אדם אע"פ שהוא מדבר, אם כל מחשבתו היא רק על קיום עצמו, הוא בהמה מדברת, וזו מדרגת סתם גוי. אבל גדר אדם באמת הוא ע"י שמרחם על הבריות ומטיב לזולתו וגומל חסד ורגיל בצדקה/כ"ג, זה עיקר הגדר אדם, וע"י גם הדבור נעשה במדרגה משובחת יותר וכמבואר גם בתורה ב' תנינא אות ד'.

אבל כאן מדבר רבנו ממדרגת גדר אדם הרבה יותר גבוהה, דהיינו כשהצדקה היא מתוך הסתכלות אליו ית' בבטחון גמור שרק הוא ית' יכול למלא חסרונו, ובטוח שבוודאי לא יחסר לו ע"י ניתנת הצדקה, וצדקה במדרגת בטחון כזו שמרגיש כתינוק בחיק אמו שאין לו שום דאגה ובטוח שכל מחסורו זמין לו וסמוך אליו תמיד, מעלה את הגדר אדם למדרגת מדבר גבוה מאד עד רוח הקדש ונבואה.

כמה לתת

בשיחות הר"ן אות רפט שכשנותנין חמש לצדקה מממונו הוא מקים ובכל מאדך: צ"ע אולי רבנו סובר שצדקה היא לבד מחיוב המעשרות, ועל כן אומר שהנותן צדקה שווה למעשרות דהיינו חומש, אזי מקיים את שתי המצוות בהידור. עיין טור יו"ד סימן רמז/כ"ו (עפ"י תענית ט.). שבמצות צדקה מותר לנסות את הקב"ה כמבואר בפסוק במלאכי. ועי"ש הערה הבית יוסף שהפסוק מדבר ממעשר דייקא אבל בשאר צדקה אסור לנסות את הקב"ה. ועי"ש הגהת הרמ"א על ש"ע שפסק כהטור וכתב ש"א שדווקא במעשר. ועי"ש פתחי תשובה שכתב שמעשר שלנו היום הוא גם צדקה, לכן לדעה שרק במעשר מותר לנסות הכוונה למעשר תבואה.

אם מותר או אסור ליתן יותר מחומש חז"ל כתובות נ. באושא התקינו המבזבז (לעניים) אל יבזבו יותר מחומש שמא יצטרך לבריות. ומקשים מקהלת רבה (כד א) מרבי מאיר שהרויח ג' סלעים בשבוע ונתן כל שבוע סלע צדקה לרבנן. וכן בתענית רבי אלעזר איש בירתא כשראה גבאי צדקה נתן להם כל מה שהיה לו. גם קשה מהרמב"ם וכן בש"ע לעולם אין אדם מעני מהצדקה וכו'. ויש מתרצים שמי שנותן לכפרת נפשו לא גרע ממה שהיה נותן לרופא בעד נפשו. וראה רמב"ם בפירוש המשנית פאה א' א' שכתב שתקנת אושא היא מדינא אבל מידת חסידות ליתן גם יותר מחומש. וראה גבורת ארי על תענית כד. (ד"ה הווי) שדן בזה. וברכי יוסף להחיד"א על ש"ע יו"ד רמז א. וחומת אנך משלי יא כד. וראה אהבת חסד לבעל החפץ חיי (פ"כ ס"ב ופי"ט ס"ד ובהגה שם) וראה דף על דף כתובות נ. ד"ה באושא שכתב בשם הבעש"ט שכשנותן בשמחה יכול ליתן יותר מחומש. עוד יש מתרצים (באר שמואל כתובות סו: ד"ה המבזבז) שמי שמרגיש שבנתינתו רק מתברך יותר מותר לו ליתן יותר מחומש ויש שתרצו (אמרי חן) שמי שמרגיש שהממון לא שלו גם מותר כנ"ל. וצ"ע לא ראיתי שמוזהירים בזה שלא לצער את בני ביתו, והיום שרגילים בחיי מותרות צ"ע כי לעני שהרגיל עצמו יש חיוב לתת כהרגלו אבל לבני ביתו לא ראיתי. עכ"פ בוודאי מי שהוא עשיר שיש ממון בריוח יש לו חיוב יותר מחומש. כמבואר בכתובות סו (הובא בתורה כז) שממונו של נקדימון בן גוריון נאבד כיון שלא נתן צדקה כפי עשרו, אע"פ שנתן הרבה מאד.

למעשה רואים שלעשירים יותר קשה ליתן. וראה תורה כג עד כמה קשה ניסיון העשירות. שמי שלא צועק ק"מ קלין כפלים כילודה על כל ממון שמקבל שיזכה גם למוחין של הסתפקות, כמעט שלא יוכל להמלט מהקללה שהממון שמור לרעתו.

וראה תורה רכא שע"י נתינת מעשר זוכים להסתפקות הזו, דהיינו להיות שמח בחלקו, ולא יתקיים בו הקללה שטבועה בממון "יש לו מנה רוצה מאתים".

כיצד ליתן

בגמרא ב"ב ט: הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות ומפייסו מתברך באחת עשרה. דהיינו שנותן לו במאור פנים שהיא נתינה לא רק לכיסו אל אגם לנפשו, כי סתם עני הוא גם עני מדעת שהיא עצבות ודאגה, ובמאור פנים מחייה אותו.

^{כה} כמבואר בזהר שעל כן נברא העולם כך שיש בו מסכני ועתירי כדי שיתנו העשירים לעניים ובוה מעוררים את העשיר של מעלה ליתן לבני עוה"ז שהם עניים. ראה לקמן שהיו מהדרים שלא ליתן בגלל רחמנות כי זה כמו שנותן לעצמו כדי להסיר סבלו אבל נותנים לשם שמים בלבד. דהיינו כיון שציווה ה' ליתן. ומסתמא כלול בזה כדי שגם הקב"ה ירחם על העולם, ולא מגרע מהלשמה.

^{כו} טור יו"ד סימן רמז - (מלאכי ג') הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם ארובות השמים והריקותי עליכם ברכה עד בלי די ואמרו חכמים בכל דבר אסור לנסות את ה' חוץ מדבר זה כדכתיב ובחנוני נא בזאת.

עוד ראה רמב"ם אבות (ג' טו/כ"ו) הכל לפי רוב המעשה כותב שעדיף ליתן אלף פעמים זוו, מליתן אלף זוו בפעם אחת/כ"ו.

בענין צדקה לשמה ראיתי ברמתיים צופים (על תנודב"א סי' א אות עד) מספר מעשה מהרבה' מפשיטחא שמה שנתן מתוך רחמנות לא החשיב לכן תחילה נתן לעני כל צרכו ואח"כ נתן לו צדקה לשם שמים. וכן נהג רבי פנחס מקוריץ (אימרי פנחס ליקוטים פ' ראה) שהיה נותן צדקה חצי ועוד חצי כי הראשונה הוא מצד הרחמנות, ורמז לזה בפסוק נתון נתן, שתי נתינות. והכוונה למצווה מן המובחר. אבל באמת אדרבה ראה שבט הלוי ח"ה להרב ואזנער שכתב שמצוות צדקה היחידה מכל המצוות שאפשר לקיימה בשלימות כי גם כשנותן לא לשמה, אבל כיון שהחייב את העני יש לו מצווה עצומה. ודומה לזה ראה בבית הלוי של שמות פרק יז.

עב"פ מי שרוצה לזכות לגדר אדם יותר ויותר, הדרך לזה היא להיות צדיק חונן ונותן, ולהרבות בנתינת צדקה בכל כוחו מתוך אמונה ובטחון כנ"ל.

עד כאן ביאור חברותא לתורה רכה

^כ רמב"ם על אבות פ"ג טו הכל לפי רוב המעשה – אמר שהמעלות לא יגיעו לאדם לפי רוב גדול המעשה, אבל לפי רוב מספר המעשים, והוא שהמעלות אמנם יגיעו בכפול המעשים הטובים פעמים רבות, ועם זה יגיע קנין חזק לא כשיעשה אדם פעל אחד גדול מפעולות הטובות, כי בזה לבדו לא יגיע לו קנין חזק, והמשל בו כשיתן האדם למי שראוי אלף זהובים בבת אחת לאיש אחד, ולאיש אחד לא יתן כלום, לא יעלה בידו מדת הנדיבות בזה המעשה האחד הגדול, כמו שמגיע למי שהתנדב אלף זהובים באלף פעמים, ונתן כל זהוב מהם על צד הנדיבות, מפני שזה כפל מעשה הנדיבות אלף פעמים, והגיע לו קנין חזק, וזה פעם אחת לבד התעוררה נפשו התעוררות גדולה לפעל טוב ואח"כ פסקה ממנו. וכן בתורה אין שכר מי שפדה אסור במאה דינרים או עשה צדקה לעני במאה דינרים שהוא די מחסורו כמו שפדה עשרה איטורים או השלים חסרון עשרה עניים כל אחד בעשרה דינרים ואל זה ההקש, וזה ענין אמרו לפי רוב המעשה אבל לא לפי גדול המעשה:

^כ ראה פנים יפות בראשית כח כב. והפלאה כתובות נ. ומעדני אשר ראה תשסו.